

IX. Conclusió: segons aquests discursos la justícia no és preferible. Exigència a Sòcrates que presenti la justícia en si, segons el poder que li és propi.

"Doncs per quina raó des d'ara podríem triar la justícia en comptes de la injustícia suprema, que si l'adquirim amb aparença de virtut viurem i morirem tot fent la nostra tant entre els déus com entre els homes, segons el que diu la gent, inclosos els homes de prestigi? De debò, Sòcrates, de tot el que hem dit quina possibilitat hi ha que vulgui honorar la justícia el qui té poder sobre la seva pròpia ànima, o sobre riqueses, o sobre el seu cos, o sobre la seva parentela, i que no es trenqui de riure quan sent que algú l'elogia? Ben cert: si hi ha qui pugui demostrar que és fals el que hem dit, i ha reconegut que la justícia és el bé suprem, aquest, com sigui, té molta comprensió i no s'indigna amb els injustos: sap que si no es tracta d'algú que sigui de naturalesa divina i per això avorreixi la injustícia, o perquè hagi arribat a una saviesa total¹ que el faci abstenir-se d'ella, dels altres no hi ha ningú que sigui just per la seva voluntat: ho serà per manca d'homenia, per vellesa, o per qualsevol altra xacra; menysprearà la injustícia perquè és incapaç de cometre-la. Que la raó és aquesta, és evident, perquè el primer d'aquests tals que arriba a gaudir de poder comença a practicar la injustícia tant com pot. I la causa de tot això no és altra que allò des d'on tot aquest discurs ens engegà a mi i a aquest a dir-te, Sòcrates: «Home meravellós, de tots vosaltres que dieu ser lloadors de la justícia, començant pels herois de l'antiguitat², dels quals ens resten les paraules, fins als homes d'avui, mai ningú no ha menyspreat la injustícia o ha lloat la justícia si no és per la bona fama, o els honors o les recompenses que d'això en resulten. Però què fan la justícia i la injustícia per la seva potencia pròpia, inherent a l'ànima de qui les posseeix, cosa de la qual no s'adonen ni els déus ni els homes, això, mai ningú no ho ha recorregut a bastament ni en un poema ni en una dissertació ni en un parlament suficient, dient que la injustícia és el màxim mal que l'ànima pot tenir en ella, i la justícia el màxim bé. Si tots ens ho haguéssiu dit així des del principi i ens haguéssiu convençut de joves, ara no ens sotjaríem mútuament que no fem injustícies, sinó que cadascú fóra per a ell mateix el més bon sentinella, temorós de fer una injustícia i de conviure, doncs, amb el pitjor mal.»³

"Això, oh Sòcrates, i encara moltes coses més Trasímac i qualsevol altre et podrien dir de la justícia i de la injustícia, tergiversant, a mi, si més no, m'ho sembla, amb malaptesa les naturaleses respectives. Però jo, que no necessito pas amagar-te res, atès que desitjo escoltar de tu la tesi contrària, en parlar m'estenc tot el que puc. Mira, no et limitis a demostrar-nos argumentativament que la justícia és superior a la injustícia, sinó també què fa cadascuna d'elles per si mateixa al qui la deté, i així l'una és un mal i l'altra és un bé. I prescindeix de la reputació, com t'aconsellava Glaucó. Perquè si no treus d'un cantó i de l'altre les reputacions vertaderes i hi afegeixes les falses, direm que no lloes la justícia, ans la seva aparença, i que no menysprees el ser injust, sinó el semblar-ho, i que exhortes l'home a dissimular que és injust. Direm que estàs d'acord amb Trasímac en el fet que la justícia és un bé per als altres i que convé a l'home fort, la injustícia, en canvi, convé a ell personalment i li és profitosa; no convé tanmateix a l'home inferior. Ja que has confessat que la justícia és un dels béns suprems, d'aquells que s'ho val adquirir-los pels resultats que donen, però que ella és molt superior a ells, tals com són la vista, l'oïda, el seny, la salut, sense dubte, i tota l'altra mena de possessions fecundes per llur naturalesa i no per l'opinió, doncs lloa'ns això que pertany a la justícia, que fa prosperar per si mateixa el seu posseïdor, i que la injustícia danya; les recompenses i les lloances, deixa que les elogiïn els altres. Jo puc acceptar dels altres que alabin així la justícia i menyspreïn la injustícia tot enaltint o bé maldient la reputació d'ells i les recompenses que en treuen, però de tu no puc acceptar-ho, tret

¹ Aquí Pabón-Galiano tradueixen malament, al meu entendre: "...sentirà una gran indulgència para con los malos y no se irritará contra ellos, porque sabe que, excepto en el caso de que un instinto divino impulse a una persona a aborrecer el mal o los conocimientos adquiridos a apartarse de él." El grec diu clarament 8e;9 Oúaei , "per naturalesa divina", que és més que "instint." éniorf^(jrjv Adglíov: és cert que el text diu només "un saber", però en el context no és un saber normal, sino que es dona a nivell de déus; la versió alemanya de Schleiermcher dona: "oder auch weil er zu vollkommener Wissenschaft gelangt ist.

² Qui són "els herois de l'antiguitat"? Segons Jowett i Campbell, esmentats per Chambry (PLATÓN-Chambry-Diés, pàg. 62) Plató pensa aquí en contes i màximes ben conegudes que els poetes i els logògrafs han posat en boca dels herois antics. Però segons Adam són Orfeu, Museu i els altres fills dels déus, poetes i profetes, 368b 8e<1>v nat5e<;, nointai Kai npocpfjTai, tív 6eà>yevóuevoi.

³ Cf. Górg. 472-481b.

que tu ens hi invites, perquè t'has passat la vida examinant no cap altra cosa que no fos aquesta. No et limitis, per tant, a demostrar, en la teva dissertació, que la justícia val més que la injustícia, sinó que tracta també què fan per si mateixes l'una i l'altra a qui les deté, tant si els déus i els homes se n'adonen o no, si l'una és un bé i l'altra és un mal."

5

X. Proposta de Sòcrates: considerar la justícia de primer en l'estat i en els assumptes més importants.

10 Jo, que sempre havia admirat el natural de Glaucó i d'Adimant, aleshores, després d'escoltar-los en vaig tenir un gran goig, i vaig exclamar: "Oh fills d'aquell home tan famós! ⁴ Tenia tota la raó l'enamorat de Glaucó quan compongué l'elegia per felicitar-vos després de la batalla de Mègara, que comença:

15 "Fills d'Aristó, llinatge diví d'un home il·lustre..."

15

Això, amics, em sembla que està molt bé. Perquè realment us passa quelcom diví si, sense creure que la injustícia és preferible a la justícia, sou tan capaços de defensar aquesta tesi. Perquè a mi em sembla de debò que no penseu així, ara, que m'haig de guiar per la vostra manera de ser en general, perquè si em guieu per les vostres paraules recelaria de vosaltres. I com més crec en vosaltres, tant més confós em veig per contestar. És que no sé com defensar tal tesi. Jo em veig molt incapaç, de fer-ho, i un senyal me n'és el fet que em creia que el que jo havia respost a Trasímac demostrava que la justícia és superior a la injustícia, i m'ho heu rebutjat. Però tampoc no veig manera de no defensar-la. Mes m'esvera com una impietat que en presència meva s'ataqui la justícia i jo desdigni quan encara respiro i puc parlar. L'haig d'ajudar, doncs, tan fortament com pugui."

20

I Glaucó i tots el altres em demanaven que la defensés fos com fos, que no afluixés el meu raonament, sinó que escutés què són ambdues coses, la justícia i la injustícia, i que pel que fa als avantatges de cadascuna, mirés de debò què hi ha. Jo, doncs, vaig dir el que em semblava: "La recerca que emprenem no és poca cosa, sinó pròpia d'un que hi veu agudament, pel que crec. I ja que nosaltres no hi som hàbils, sóc del parer" —vaig afegir— "que hem de fer aquesta investigació com si algú ens manés llegir de lluny unes lletres petites, i nosaltres fóssim curts de vista. I aleshores hi hagués algú que s'adonés que en un altre lloc hi ha les mateixes lletres, però més grosses i ocupant més espai. Opino que això li apareixeria com tota una troballa; primer llegiria aquestes, i després es fixaria en les petites, a veure si casualment són les mateixes."

25

"Ens sembla molt bé" —féu Adimant.— "Però és que veus alguna cosa tal en la recerca referent a la justícia?,"

30

"Ja t'ho diré" —li vaig fer.— "La justícia, diem, és cosa d'un home en particular, però també és de tota la ciutat."

"Naturalment" —respongué ell.

35

"I la ciutat, no és més que un home sol?"

"És més" —acordà.

"Doncs potser en un objecte més gros hi hagi una justícia més grossa i més fàcil d'assimilar. Per tant, si ho voleu, primer mirarem què és la justícia a les ciutats, i després ho examinarem igualment en cada persona: observarem la paritat del que és més gros en la figura del que és més petit."⁵

40

"Doncs em sembla que parles molt bé" —afirma ell.

45

⁴ El grec diu: *ékeivou tou àv6póq* "d'aquell home." Però resulta que aquell home, Aristó, és Trasímac segons la majoria de comentaristes, el qui acaba de dir que discutint amb Sòcrates. Si és així, per què diu "aquell home"? Pabón-Galiano República tradueixen estoicament "ese hombre", que en bona gramàtica castellana no és ni el de més enllà ni el de més ençà. Chambry tradueix: "O fils de cet homme-là." Schleiermacher: "Ihr Söhne jenes Mannes." Això crea una certa disfunció, que trobem també a Fileb 36d: Fileb renuncia a seguir discutint amb Sòcrates, pren el seu lloc Frotare, que és saludat amb el mateix terme: "fill d'aquell home." Explica Stallbaum: "Aquesta imatge en realitat és un dels anells amb que Plató relliga entre elles les parts del diàleg. Tal com Polemarc és l'hereu de Cèfal, així Adimant i Glaucó són els hereus de Trasímac." La traducció: "d'aquell home" exclou tanmateix la referència directa a Trasímac. En aquest cas s'al·ludeix a Aristó. En realitat el problema en els termes plantejats és insoluble. L'amant de Glaucó era Crítias.

5

⁵ L'adagi escolàstic *suum cuique*, que és la xifra de la definició de Simònides, "donar a cadascú el que li és degut" no sosté el paral·lel establert per Plató: justícia a la ciutat, justícia en la persona, perquè hi ha una sola mena de justícia.

"A veure" —vaig fer jo— "si nosaltres de paraula veiéssim sorgir una ciutat, no veuríem també com hi neixen la justícia i la injustícia?"

"Segurament" —va admetre ell.

"I no podem esperar que, fet això, veurem més fàcilment el que cerquem?"

"Sí, i molt."

"Us sembla, doncs, que cal emprendre l'avanç.? Em penso que la cosa no és pas cap bestiesa. Penseu-ho."

"Ja ens ho hem pensat" —exclamà Adimant— "I tu, no ho facis altrament."

XI. La fundació de la ciutat. Les professions més necessàries.

"Aleshores, una ciutat neix, pel que crec" —vaig establir jo— "perquè ningú de nosaltres no és autàrquic, sinó mancat de moltes coses. O creus en algun altre principi que faci habitar una ciutat?"

"No, en cap altre."

"Es així, naturalment: cada home n'agafa un altre de cara a una necessitat, i un segon de cara a una altra; mancats de moltes coses, els homes agruparan la gent en un lloc habitable per fer societat i ajudar-se; a una convivència així l'anomenarem «ciutat», no fa?"

"No hi ha dubte."

"I quan algú lliura el que sigui a un altre, si és que li ho lliura, o bé li pren, creu que li és millor?"

"Certament."

"Au, doncs" —vaig fer jo— "fundem de paraula una ciutat des del seu principi.⁶ La fundaran, em sembla, les nostres necessitats."

"Com no?"

"Però la primera i màxima necessitat és la provisió de queviures perquè puguem existir i viure."

"Exactament així."

"La segona és l'habitatge, i la tercera el vestit i altres coses per l'estil."

"Això mateix."

"A veure" —vaig inquirir jo— "com es bastarà la ciutat per a tals provisions? Hi haurà altra cosa que no sigui un pagès, i un paleta, i també un teixidor? O a això mateix hi afegirem un sabater o algun altre dels qui tenen cura del cos?"

"Totalment d'acord."

"Aleshores la ciutat dotada amb l'imprescindible tindrà quatre o cinc homes."

"Ho sembla."

"I què, doncs? Caldrà que cadascun d'aquests del seu treball en faci un bé per a tots, per a la comunitat? Per exemple, el pagès, que és ell tot sol, prepararà queviures per a quatre, i hi esmerçarà el seu temps i el seu esforç. multiplicats per quatre en la provisió de menjar, i en farà participar els altres? O prescindirà d'ells, emprarà només la quarta part del temps a disposar-se menjar, i de les tres parts restants en gastarà una en la cura de la seva vivenda i dues més en els seus vestits i el seu calçat, i tindrà les seves coses sense partir-se-les amb els altres, sinó que cadascú es farà per ell mateix les seves coses?"

I Adimant observà: "Sòcrates, segurament és més fàcil allò primer que això darrer."

"I no és estrany, per Zeus!" —vaig comentar jo— "Quan parles m'adono personalment que, en primer lloc, no n'hi ha cap de nosaltres que sigui exactament igual a un altre, diferim en la naturalesa, i a cadascú li escau una feina diferent. O no t'ho sembla?"

"M'ho sembla."

"I què? Qui sap si algú ho faria més bé dedicat a molts oficis, o a un de sol?"

"Sempre a un de sol" —féu ell.

"I em penso que també el que segueix serà una cosa clara: si es deixa passar l'oportunitat de l'obra, aquesta se n'anirà per portes."

"La cosa és claríssima."

"Perquè l'obra no em crec que s'avingui a esperar el lleure del seu autor, cal que aquest l'atengui i no la consideri com un treball marginal."

⁶ Vegeu altres teories sobre l'origen de la societat a Lleis 676a-680e, i Protag. 320c.

⁷ Aquí hi ha el punt cardinal de tot el diàleg, que tornarem a trobar a Lleis 846d-847b.

"Cal."

"Sí: de tot això en resulta que les coses són més , més belles i més fàcils si es fan segons el que els és propi i en temps oportú, prescindint de totes les altres."

"Doncs sí, és de debò així."

5 "I per les provisions que dèiem, Adimant, ens caldran més de quatre ciutadans. Perquè el pagès, em sembla, no es farà ell mateix l'arada, si aquesta ha de ser ben feta, ni tampoc l'aixada, ni les altres eines que són per a la pagesia. Ni tampoc el paleta, que també ell en necessitarà moltes. I direm el mateix del teixidor i del sabater, no fa?"

"És veritat."

10 "Per tant, fusters⁸ i ferrers i molts altres professionals d'aquests ens seran veïns a la nostra petita ciutat i l'aniran fent créixer."

"Exactament així."

15 "Però la ciutat encara no seria de cap manera massa grossa si hi afegíem bovers i ovellers i pastors d'altra mena: així els pagesos tindrien bous per llaurar, i els mateixos pagesos, i els paletes bestiar per als transports, i els teixidors i els sabaters cuir i llana."

"Doncs no seria pas tan petita ciutat que tingués tot això" —va fer-me ell.

I jo li vaig dir: "Considera, doncs, que bastir una ciutat en un indret tal que no li calguin importacions és pràcticament impossible."

"Impossible del tot."

20 "Ens caldrà, doncs, més gent que importi d'altres ciutats tot el que manqui."

"Sí, ens caldrà."

"Però si el qui fa tal servei se'n va d'aquí amb les mans buides, sense endur-se'n res del que potser manca a aquells que el proveiran, també marxarà d'allà de buit. ⁹ O no?"

"M'ho sembla."

25 "Dels nostres productes, doncs, n'haurem de fer no solament el que ens basti a nosaltres, sinó també als altres, el que els calgui i tal com els calgui."

"Sí, caldrà fer-ho."

"Aleshores la ciutat haurà de tenir més pagesos i més professionals dels altres."

"Sí, n'haurà de tenir més."

30 "Sí, i principalment d'aquells altres professionals que importen i exporten totes les coses. Oi que aquests són els comerciants? O no?"

"Ho són."

"Doncs ens caldran comerciants."

"Exactament."

35 "I en el cas que el comerç, es faci per mar, ens caldran molts altres professionals de les tasques del mar."

"Sí, molts."

XII. *Necessitat de mercaders i d'obrers.*

40 "I què? A la mateixa ciutat, com bescanviaran mútuament allò que cadascú fa? Perquè per això hem fundat una ciutat i establert una comunitat."

"És evident que ho faran" —va respondre ell— "tot comprant i venent."

"De manera que d'això ens en resultarà un mercat, i la moneda com a signe de l'intercanvi."

45 "Exactament així."

"I si el pagès porta al mercat algun dels seus productes, o qualsevol altre professional, però no hi arriba simultàniament amb els qui necessiten comprar-los, aleshores, assegut a l'àgora, no es dedicarà al seu ofici."

50 "No, això de cap manera" —comenta ell— "perquè n'hi ha uns que s'han adonat d'això i s'han dedicat a aquest servei. A les ciutats ben organitzades són quasi sempre els de complexió corporal més dèbil, i inútils per fer qualsevol altre treball. Els cal, doncs, quedar-se en el mercat

⁸ El mot grec aquí es téktídov, que en el seu sentit més radical significa "artesa" (del que sigui).

⁹ Plató endevina aquí una forma molt rudimentària de comerç, el simple intercanvi, sense l'ús, encara, de la moneda.

per canviar en moneda als qui necessiten vendre el que sigui, i, a la inversa, vendre a canvi de diners als qui hagin de comprar alguna cosa."

"Per tant" —vaig concloure jo— "vet aquí la necessitat que introdueix a la ciutat la casta dels comerciants. I no anomenarem «mercadors» als qui s'estableixen a l'àgora amb la professió de comprar i vendre, i «marxants» als qui recorren les ciutats?"

5

"Exactament així."

"També hi ha uns altres servidors, pel que jo crec, que en la seva intel·ligència no estan a l'altura de la nostra societat, però que tenen un vigor corporal suficient per sofrir penalitats: aquests, naturalment, venen la seva força com un servei, i del preu en diuen sou; són els anomenats, si no m'equivoco, obrers. Oi que sí?"¹⁰

10

"Sí, és ben bé així."

"Naturalment, els obrers, pel que sembla, són la part que completa la ciutat."

"Bé m'ho sembla."

"A veure, Adimant, la ciutat ja ens ha crescut tant que la puguem anomenar perfecta?"

"Potser sí."

15

"Doncs bé: on poden ser en ella la justícia i la injustícia? I amb quin element s'han original dels que hem examinat?"

"Sòcrates" —va fer ell— "jo no ho veig gens, tret que siguin en el tracte mutu dels uns amb els altres."

"Qui sap si tens raó" —jo que li vaig fer— "Però cal examinar-ho, i no abandonar."

20

"Primer examinem quina vida menaran els qui s'han preparat així. Quina que no sigui fer-se el menjar i el vi, i els vestits i el calçat? Després d'haver-se edificat cases, a l'estiu quasi sempre treballaran descalços i desvestits; a l'hivern vestits i calçats suficientment. Per menjar es prepararan farina de blat o de civada:¹¹ la couran o bé la pastaran fent pa o boniques coques que posaran sobre joncs o fulles netes. Es reclinaran recolzant en llits fets de murtra o de corretjoles, i banquetejaran ells i els seus fills. Es coronaran per beure el vi per homenejar els déus. Conviuran amablement i no faran fills més enllà de la seva fortuna, i es protegiran contra la pobresa i contra la guerra."

25

XIII. Creixença de la ciutat.

30

I Glaucó em va interrompre per dir-me: "Pel que sembla, fas banquetejar¹² els homes sense companatge."

"Tens tota la raó" —que li vaig fer— "M'havia passat per alt que tindran companatge, naturalment: sal, olives i formatge, couran cebes i verdures, que són aliments del camp. De postres, els servirem figues, pèsols, i faves, i torraran a la fogaina glans i murtrons. Hi haurà beguda moderada. Viuran així en pau i salut, i, naturalment, envelliran, i faran hereus els seus fills d'una vida com la que hem descrit."

35

I Glaucó va i em pregunta: "I si fundessis una ciutat de porcs¹³, Sòcrates, podries engrèixar-los amb altres pinsos que no fossin aquests?"

40

"Doncs, com caldria, Glaucó?" —vaig preguntar-li.

"Com és costum" —va respondre'm— "Crec que haurien de reclinar-se en els divans no pas per turmentar-s'hi, sinó per menjar de les taules cuinats com els que avui tenen, i postres."

"D'acord, ja t'entenc" —li faig jo— "no ens limitem a veure com neix una ciutat, sinó una ciutat opulenta.¹⁴ I això, segurament, no està gens malament, perquè en examinar-la potser podrem veure per on, a les ciutats, broten la justícia a la injustícia. La que ara acabem de recórrer em

45

¹⁰ Plató no parla dels esclaus

¹¹ Els habitants de la primera ciutat platònica seran vegetarians. Més tard les menges a la ciutat platònica es diversifiquen, III 404b.

¹² El terme és evidentment irònic.

¹³ Algun escoliasta malèvol va voler veure aquí una al·lusió a la ciutat d'Antístenes, però actualment l'al·lusió no és acceptada.

Plató descriu seriosament la seva ciutat sense altres mires. Glaucó, individu característic del $\mu\upsilon\omicron\omicron\iota\omicron\rho\varsigma$, planteja altres aspiracions pròpies d'aquest temperament, però aleshores la ciutat s'infecta i s'omple d'humors; caldrà netejar-la i desinfectar-la (III 399e) per arribar, pel que fa als guardians, a la $\text{SeuT}\acute{\epsilon}\rho\alpha\ \acute{\nu}\omicron\chi\iota\varsigma$, (II 372e-IV).

5

¹⁴ La comunitat ideal planejada per Sòcrates és senzilla: les diverses classes es completen mútuament i hi ha una escassa i sobria diversió. Glaucó objecta que ningú no s'acostumaria a una vida tan austera, i Sòcrates diu que la societat pretesa per Glaucó és antinatural i podrida. I tanmateix admet fundar una ciutat així, perquè fins i tot un organisme comparativament poc saludable pot funcionar si se'l sotmet a una disciplina estricta. Aquest principi és fals, però conté una moralitat: Plató tindrà sempre la ciutat que realment funda no com un ideal, sinó com un mal menor. És important recordar-ho.

10

sembla una ciutat veritable, una ciutat sana, però si ho volem contemplar també en una ciutat malalta de febres, res no ens en priva. Perquè crec certament que aquestes coses no bastaran a alguns, ni la mateixa dieta en si, i també caldrà afegir-hi llits i taules, i mobles de tota mena, i altres menges, i perfums i substàncies aromàtiques, i cortesanes¹⁵, i llepoleries; de tot això, de moltes

5 menes. Per tant, entre les coses que recomptàvem primer com a necessàries no hi posarem només la casa, el vestit i el calçat, ens caldrà acudir a la pintura i als brodats, i a l'or i a l'ivori; totes aquestes coses, les haurem de comprar, no fa?"

"Sí" —va dir ell.

10 "Aleshores ens cal engrandir altre cop la ciutat, perquè la que fruija de salut ja no ens basta; haurà de créixer en extensió i en uns habitants que fins ara a les ciutats no eren imprescindibles, com és ara caçadors¹⁶ i tota mena d'imitadors, molts de colors i de formes, molts altres de música; hi haurà poetes i els seus servidors, és a dir, els rapsodes, actors, dansarins i empresaris. I professionals d'estrís dels que fan servir les doncs per als seus pentinats, i també dels altres. Però principalment

15 ens mancaran molts més servidors: no et sembla que ens caldran preceptors, dides, mainaderes, cambres, perruquers, i també cuiners i majordoms? I encara hi haurà d'haver porcairols, perquè a la ciutat anterior no n'hi havia: no els necessitàvem. Però a la d'ara ens en mancaran. I també bestiar de tota mena, per si algú n'ha de menjar. Oi que sí?"

"Sí, com no?"

"I si endrapem d'aquesta manera, caldran molts més metges que abans."

20 "És veritat."

XIV. *Origen de la guerra; necessitats dels exèrcits.*

25 "I el territori, que abans bastava per a nodrir els qui hi havia, ara passarà a ser massa petit. O com ho direm?"

"Així" —va respondre.

"Per tant, haurem de retallar per a nosaltres territori dels veïns, si és que n'hem de tenir prou per a pasturatges i terres conradisses, o els altres a nosaltres si es lliuren també a una adquisició il·limitada de riqueses, traspasant les fronteres de les seves necessitats."

30 "Tot això se'ns imposa molt, Sòcrates" —va dir.

"Doncs amb tot això farem la guerra, Glaucó. O hi ha altres solucions?"

"Farem la guerra" —digué ell.

35 "De moment no aclarim res de l'aspecte" —vaig fer jo— "de si la guerra¹⁷ fa bé o fa mal; pensem només fins aquí que hem trobat ja l'origen de la guerra en aquesta passió que és per les ciutats i pels particulars la pesta més funesta cada vegada que els percuix."

"Totalment d'acord."

"En tal cas, bon amic, encara ens caldrà una ciutat més gran, i no pas poc: per a tot un exèrcit que sortirà a lluitar contra els invasors, per les nostres hisendes i tot allò que dèiem."

I Glaucó preguntà: "Doncs què? És que els habitants no hi bastaran?"¹⁸

40 "No, almenys si tu" —vaig dir jo— "i tots nosaltres vam calcular rectament quan motlluràrem la ciutat: hem acordat, com sigui, si fas memòria, que és impossible que un home sol faci diversos oficis."

"Tens raó" —va dir.

"I què?" —vaig inquirir— "És que la lluita guerrera no sembla ésser una cosa professional?"¹⁹

45 "Sí, i molt" —va dir.

"Tot i això, caldria preocupar-nos més de l'ofici del sabater que del de la guerra?"

"No, de cap manera."

¹⁵ Sorpren trobar cortesanes en els postres del banquet, però hi ha algun paral·lel, Aristóf. Acarn. 1090-1093.

¹⁶ En un sentit molt ampli, s'hi inclouen també els pescadors.

¹⁷ L'origen de la guerra és el desig d'ampliar els territoris de l'estat i acréixer la riquesa de la ciutat. Una idea similar a Fedre 66c.

5 ¹⁸ Aquí s'ha observat finament que Glaucó parla en atenès i Plató (o Sòcrates) en lacedemoni; a Esparta la guerra era ofici de tots. Plató, la cosa és molt evident, pensava que en el seu temps la constitució d'Esparta era superior a la d'Atenes.

10 ¹⁹ Emile Bréhier *Etudes de Philosophie Antique*, París 1955, pàgs. 54-55 cita un text de Dumézil: "Si les més velles tradicions dels doris i dels jonis miraven el record d'una divisió funcional tripartita de la societat, la ciutat ideal de Plató no fora pas, en un sentit estricte, una reminiscència indoeuropea?" Podria donar-se el cas, apunta Bréhier comentant el text de Dumézil, que la construcció racional de Plató coincideixi amb una tradició antiquíssima. En el Crítias IIOb-d Plató atribueix una antiguitat fabulosa a la ciutat d'Atenes.

"Naturalment, prohibíem al sabater que s'emprenqués de fer de pagès o de teixidor, o de paleta, perquè el treball del sabater ens fos satisfactori, i dels altres oficis també n'assignàvem només un a cadascú, aquell per al qual cadascú hagués nascut i en què pogués treballar bé tota la vida prescindint dels altres i aprofitant bé les oportunitats. Potser no és de la màxima importància que les coses de la guerra es realitzin com cal? O són tan fàcils que qualsevol pagès pot ser soldat, o qualsevol sabater, o qualsevol professional d'un altre ofici, això quan el joc dels daus o el del jaquet ningú no el juga prou bé si no l'ha après de petit, o bé hi juga com de més a més? És que qui embraga un escut o pren qualsevol altra de les armes o artefactes bèl·lics que serà de cop i volta un lluitador competent entre els hoplites o els soldats d'altres menes, això quan de les altres eines no n'hi ha cap que només de ser agafada converteixi l'home en professional o en atleta, i no servirà per a res a qui no aprengui el saber respectiu ni en tingui l'experiència suficient?"²⁰

"Vaja valor, llavors, el de les eines!" —comentà ell.

XV. *El bon soldat: coratge i braó, però també delicadesa envers els aliats.*

"Per tant" —vaig continuar— "com més important sigui la tasca dels guardians, tant més els caldrà estar-se de tots els altres oficis, i, al seu torn,²¹ la màxima cura i competència en la seva professió." "Ja ho crec" —va dir ell.

"I no caldrà una naturalesa escaient per a aquesta professió?"

"Sí, com no."

"Doncs la nostra tasca pot consistir, pel que sembla, si és que en som capaços, a triar quines i com han de ser les conductes escaients a la custòdia de la ciutat."

"Sí, pot ser la nostra tasca."

"Per Zeus!" —vaig exclamar jo— "no ens hem guanyat pas una cosa de no-res! I no ens hem d'acovardir mentre tinguem vigor."

"Doncs no, certament" —va dir.

"Penses" —vaig fer-li— "que pel que pertoca a la comesa del guardià són de naturalesa diferent un gos ²² de raça i un minyó d'origen noble?"

"Què és el que vols dir amb això?"

"Cal que tots dos siguin sagaces per descobrir l'enemic, àgils per perseguir-lo quan l'hagin descobert, i robustos per lluitar quan l'hagin atès."

"Es veritat que al guardià li cal tot això" —em va admetre.

"Si lluita bé, és que serà valent."

"Com no?"

"I voldrà ser valent qui no sigui fogós,²³ tant si és un cavall, com un gos, com un altre ser viu? És que no t'has adonat que és incombati ble i invencible la fogositat, la presència de la qual fa intrèpida i indomable contra tot qualsevol ànima?"²⁴

"Me n'he adonat."

"D'aquí, doncs, és clara la complexió corporal que ha de tenir el guardià."

"Sí."

"I la de l'ànima que tingui, si més no, fogositat."

"Altra vegada sí."

²⁰ Els soldats de la ciutat són professionals: aquest és el punt fonamental del diàleg. Només a un home excepcional se li pot confiar de ser soldat amb la garantia que serà bon soldat, sense convertir-se en amenaça per a la comunitat. Per tant, el guardià requerirà una formació curosa i acurada.

²¹ Aquí surt per primera vegada el terme (fúAcmeC, emprat en el sentit tècnic que des d'ara tindrà a la República: abraça simultàniament soldats i governants; la distinció no es farà fins més tard (III 414b). Quan cal distingir entre les dues menes els soldats són anomenats éniKOupoi (auxiliars) i els altres (púXaKEC; navieAeiq, obéTéXeoí cpúAQKeq (guardians perfectes), si bé aviat es generalitza el terme úpxovrec; (governants). És important retenir tot això en fases posteriors del diàleg.

²² Aquí hi ha un joc de paraules entre cpúAa^ i aKÚAa£.

²³ L'adjectiu SuuoEióric;, que surt aquí per primera vegada en aquest diàleg, és de traducció difícil. Els anglesos se surten bé del mal pas traduint "spirited" o bé "high-spirited." La versió alemanya de Schleiermacher tradueix per "eifrig, Eifer" que rauen mole JIuny de l'adjectiu grec. Chambry tradueix descriptivament: "d'humeur colére." Jo, amb Pabón i Galiano, i Eggers, tradueixo: "fogós." És coneguda la defimció que P. Meyer (apud Platón Chambry-Diés, pàg. 76) dona de 6u(jóe; en textos filosófics: tóv 6u-uóv esse eam na.tura.lem uim, qua ductus mam quisque propriam naturam explere studeat, quaque incitatus quaecumque hanc naturam ipsi propriam tullere uel laedere conentur, fugiat, quae contra perfectiorem reddere pos-sint, adpetat."

²⁴ HERACLIT fragm. 85: 6uucp uàxsa0ai xaAenóv' ó yàp àv 9éArj i

"Però, Glaucó" —vaig preguntar— "els qui són tals per naturalesa no seran salvatges entre ells i també amb els altres ciutadans?"
 "Per Zeus!" —digué ell— "no serà tan fàcil."
 "Però cal tanmateix que els guardians siguin amables amb els conciutadans, però ferotges amb
 5 els enemics, altrament no esperaran que vinguin uns altres a eliminar-los: ells mateixos s'avançaran a fer-ho."
 "És veritat" —concedí.
 "Què farem, doncs?" —vaig fer jo— "On trobarem un tarannà amable i fogós a la vegada? Perquè la naturalesa suau sembla oposada a la fogosa..."
 10 "Ho sembla."
 "I si manca una d'aquestes qualitats no hi haurà un guardià com cal. I ajuntar-les pareix impossible. I amb això el que ocorre és la impossibilitat d'haver-hi uns guardians com cal."
 "Probablement" —assentí ell.
 I jo em vaig veure en destret, i examinant tot el dit anteriorment, vaig exclamar: "Ben merescut el
 15 tenim, aquest destret! Ens hem desviat de la imatge que ens havíem proposat."
 "Què vols dir?"
 "No ens hem adonat que hi ha naturaleses d'aquelles en què no creïem, i que tenen aquestes propietats oposades."
 "On són?"
 20 "Es poden veure en altres animals, i no menys en aquell amb què comparàvem el guardià. Perquè, com sigui, no saps dels gossos de raça que naturalment tenen un tarannà molt manyac pels amics i coneguts, i tot el contrari per als desconeguts?"²⁵
 "Ho sé, evidentment."
 "La cosa, doncs, és possible" —vaig observar— "i no demanem res antinatural quan cerquem un
 25 guardià així."
 "Sembla que no."

XVI. *L'índole del guardià ha de ser filosòfica.*

30 "No et sembla, doncs, que l'home que ha d'arribar a guardià ha d'afegir a la fogositat una naturalesa filosòfica?"
 "Com?" —va dir Glaucó — "No ho entenc."
 "Doncs això" —vaig fer jo— "també ho veuràs en els gossos,²⁶ i és d'admirar en una bèstia."
 "I què és?"
 35 "El gos, quan veu un desconegut s'irrita, tot i que abans no ha rebut d'ell cap mal, si veu un conegut li fa festes, encara que aquest no li hagi fet mai cap bé. No t'ha admirat mai gens això?"
 "Mira, fins ara" —va respondre— "d'això no me n'havia adonat, però sí, és evident que ho fan així."
 "Doncs bé: aquí se'ns mostra un tret ben fi de la seva índole veritablement ²⁷ filosòfica."
 40 "Com és, això?"
 "És així: el gos" —vaig respondre— "discerneix la figura de l'amic de la de l'enemic no pas per altra cosa, sinó perquè coneix l'una i desconeix l'altra. Per tant, no serà amic del saber el qui limita el que li és familiar i el que no per tal com ho sàpiga o no?"
 "No hi ha manera que no sigui així" —acceptà ell.
 45 "A veure" —vaig continuar— "ser amic d'aprendre, i ser filòsof no és el mateix?" ²⁸
 "Sí, és el mateix."
 "Per tant, posem sense recel això en l'home, si és que ha d'ésser amable amb els conciutadans i coneguts, que li cal per naturalesa ser amic del saber, filòsof."

²⁵ Cf. Hom. Od. XVI 4 i XIV 30; Heraclit, fragm. 97: Κύβεϋ γ&P κo-apaO^ooiv úv àv vfl.....!-----

²⁶ Possible arremesa contra els cíncics.

²⁷ Els mots τix; àAnSúx; indiquen que el mot (πιAóaoipoc; és emprat en sentit etimològic. Cf. la nota següent.

5 ²⁸ En els llibres II-IV de La República Plató se serveix dels mots ao-<J>óc;, <)HAOao<t>ia en un sentit més moral que intel·lectual; assenyala una disposició, natural o adquirida, a cercar la veritat. És cap al final del llibre V (473b), quan Plató es disposa a descriure la tercera forma de la seva ciutat ideal, la KdTàoramc; Ttov àpxónnov que, des d'aleshores, en el mot <t>iA000(>)ia predomina l'aspecte intel·lectual sobre el simplement moral.

"Posem-li."

"Per tant, el qui hagi d'arribar a guardià de la ciutat bo i competent ens serà filòsof, i fogós i ràpid i vigorós per naturalesa."

"Exactament així" —va fer ell.

"Doncs bé, que el guardià ens sigui així. Però, com els pujarem i formarem? Perquè això potser ens servirà quan examinarem allò per què considerem totes les altres coses, és adir, com s'originen a la ciutat la justícia i la injustícia. No hem d'ometre la paraula que calgui, però tampoc no hem d'allargar-nos excessivament."

5

Llavors intervingué el germà de Glaucó, que va dir: "Jo espero que aquesta revisió resultarà útil per als nostres fins."

10

"Per Zeus!" —vaig dir jo— "estimat Adimant, no afluixarem pas, encara que la revisió se'ns allargués."

"No, de cap manera."

"Au doncs, formem de paraula aquests homes com si tinguéssim lleure per contar-nos rondalles."

"Sí, cal fer-ho així."

15

XVII. La formació dels guardians, la literària per contes rigorosament escollits. Exclusió de les històries dels déus narrades pels poetes.

"I quina serà la formació que els donem? No serà difícil trobar-ne una superior a la que fa molt temps han ideat, a saber, la gimnàstica per al cos i la música per a l'ànima?"

20

"Això mateix."

"I la formació, no la començarem primer amb la música, i la seguirem amb la gimnàstica?"

"Com no?"

"Consideres que a la música hi ha narracions?"

25

"Sí."

"I de narracions, n'hi ha de dues menes, les històriques i les fictícies."

"Sí, com no?"

"I caldran les unes i les altres, però començar amb les fictícies?"

"No entenc què vols dir" —va fer-me.

30

LLIBRE QUART

"A la construcció de temples, als sacrificis i als altres cultes dels déus, dels semidéus, i dels herois. I pels difunts sepulcres i aquelles coses amb què cal servir els traspassats i tenir-los favorables. És cert que de tot això quan fundem la ciutat no en sabem res, i per això no farem cas de ningú més, si tenim seny, ni ens servirem de cap guia que no sigui el del país. Perquè és seguríssim que aquest déu en aquestes qüestions és el guia del país per a tota la població; ens mena assegut al llombrícol de la terra."²⁹

"Ho proposes molt bé" —va dir— "i cal fer-ho d'aquesta manera.

VI. *Essència i lloc de la saviesa a la ciutat perfecta.*

I vaig fer jo: "Tingues ja la ciutat per fundada, oh fill d'Aristó! I després d'això, examina en ella, fent-te un llum suficient d'allà on sigui, tu mateix, i crida el teu germà i Polemarc, i els altres, per si hi veiem on pot ser la justícia i on la injustícia, la diferència que hi ha entre l'una i l'altra, i quina de les dues ha d'atènyer el qui va per feliç, això tant si passa desapercebut com no a tots els déus i els homes."

"Parles sense solta" —va dir Glaucó — "perquè vas prometre que ho cercaries tu, ja que et fóra impiadós no ajudar la justícia de tota manera, tant com poguessis."

"És veritat el que em fas recordar" —vaig fer jo— "cal fer-ho així, però vosaltres m'hi heu d'ajudar." "Ja ho farem" —manifestà ell.

"Espero" —jo que vaig fer— "que ho trobarem com segueix. Penso que la ciutat, si està ben fundada, ens serà irreprotxablement perfecta."

"És inexcusable" —va dir.

"És evident, doncs, que serà sàvia, coratjosa, temperada i justa."³⁰

"És evident."

"Per tant, si de les qualitats dites en trobem alguna, la resta també hi serà, no descoberta."

"No és possible res més ."

"I si ara d'altres quatre coses en cerquéssim una en qualsevol objecte, nosaltres si precisament aquesta, l'haguéssim coneguda prèviament, podríem restar satisfets immediatament, i si coneguéssim prèviament les tres altres, precisament per això hauríem conegut allò cercat, perquè, evidentment, podria ser quelcom que no fos el restant?"

"Parles rectament" —va dir ell.

"Doncs també en aquesta matèria, ja que resulta tenir les quatre qualitats enumerades, cal investigar de la mateixa manera?"

"Resulta evident."

"Doncs la primera cosa que crec en ella evident és la saviesa.³¹ I pel que fa a ella hi ha una cosa admirable."

"Quina?" —va dir ell.

"La ciutat que acabem de descriure em sembla de debò sàvia: per tant, serà assenyada."³²

²⁹ Cf. 369a. Plató no sembla incloure en la seva ciutat ideal la perfecció absoluta de tots els seus conciutadans; a la ciutat hi tenen cabuda algunes imperfeccions individuals, altrament la injustícia només pot ser definida en relació amb la justícia. Aquí algú ha retret a Plató que aplica a una qüestió de moral el mètode de residus apte només per a l'estudi de quantitats abstractes. Però en realitat Plató l'empra com un simple procediment d'exposició.

³⁰ És la primera vegada que Plató enuncia la doctrina de les quatre virtuts cardinals, d'impacte tan fabulós en el món occidental, que apareixia fins i tot en els catecismes preconiliars acceptats i promoguts per l'església. No se sap d'on extragué Plató tal formulació, i no es pot excloure que fos una doctrina comuna entre la gent atenesa del seu temps. Píndar Nem. III, 74, parla de quatre virtuts sense esmentar quines són. Crombie rebaixa considerablement el valor de la formulació platònica (CR. Anàlisi, pàg. 105) i diu que és una enumeració standard de qualitats humanes. En la traducció dels quatre termes no hi ha unanimitat absoluta, però el que cal recalcar més és la relativa dificultat que presenta la traducció de οὐλοσύνη que no té equivalent precís en català. Significa una mena de coneixement de les pròpies limitacions i flaqueeses, a la llum de la qual l'home es torna modest, pacífic, mesurat i sobri. La traducció "temprança" s'ha fet habitual contra la genèricament més obvia "prudència"; aquí hi ha un guany de la filologia grega des de mitjan segle passat.

³¹ Aquí apunta una altra idea que serà bàsica des d'ara en el diàleg: les virtuts cardinals no actuen ni de la mateixa manera ni amb la mateixa extensió en la població de la ciutat; la saviesa, per exemple, es troba bàsicament en uns pocs, els governants, que per tal com són savis poden legislar i influir en totes les capes socials.

³² Els termes platònics aquí són εὐπρωτία, εὐπρωτία que jo he traduït "seny" "assenyadament", perquè no m'agrada la traducció de Pabón-Galia-no "acertada" ni la de Chambry "sage en ses conseils". Aquí el català disposa d'aquests termes, magnífics per a traduir la idea grega, i molt superiors, en aquest cas concret, a les versions a altres llengües modernes. La meua traducció encara es justifica més si es té en compte que la paraula οὐλοσύνη tal com Sòcrates acaba d'interpretar-la, és la mateixa cosa que

"Doncs mira, precisament això, el seny, és un saber, evidentment, perquè el deliberar bé ve d'un saber i no d'una ignorància."

"Evidentment."

"Però, de sabers, a la ciutat n'hi ha molts i de moltes menes."

"Sí, com no?" 5

"Caldrà, doncs, anomenar la ciutat sàvia i assenyada pel saber dels constructors?"

"Per aquest saber no, de cap manera, ans constructora."

"Però potser pel saber fer mobles de fusta, amb el desig que tingui els més ben fets, anomenarem sàvia la ciutat?"

"No, tampoc per això." 10

"Doncs per què? Per l'art dels bronzistes o per algun altre com ara aquest?"

"No, per cap d'aquests" —va fer.

"I tampoc per l'art de fer brotar els fruits de la terra; per això l'anomenaríem pagesa."

"Ho sembla."

"Doncs què?" —vaig preguntar jo— "A la ciutat que acabem d'habitar, alguns dels seus ciutadans tindran un saber tal que no delibera sobre algun dels aspectes particulars d'ella, ans delibera ³³ sobre la seva totalitat, a veure la girada amb què ella tractarà al més bé possible amb ella mateixa i amb les altres ciutats."

"Un tal saber existeix."

"Quin saber és? I qui el deté?" —vaig preguntar jo. 20

"És la ciència que guarda l'estat, i la tenen els magistrats que no fa gaire anomenàvem guardians perfectes."

"I per aquest saber, doncs, prediques quelcom de la ciutat?"

"L'anomeno assenyada i veritablement sàvia" ³⁴ —va dir.

"Potser" —vaig preguntar— "creus que a la ciutat hi ha més bronzistes, o més guardians perfectes d'aquests?" 25

"Hi ha molts més bronzistes" —va dir.

"Per tant" —vaig prosseguir— "entre tots aquells als quals el saber els confereix un nom, de tots aquests els guardians perfectes són en el nombre més reduït."

"Sí, i de molt." 30

"Per tant, són una classe i una part mínima de la ciutat; per un saber radical a aquesta classe, tota la ciutat habitada serà naturalment sàvia. I és lògic que aquest llinatge resulti escassíssim en nombre, aquesta mena a la qual pertoca de posseir tal saber que és l'únic que entre els altres es mereix el nom de saviesa."

"Parles perfectament" —va dir-me ell. 35

"Doncs aquest és un dels quatre que hem trobat no sé com ni de quina manera: sabem què és i el lloc on es dreça de la ciutat."

"Sí que em sembla que l'hem trobat suficientment" —va fer-me ell.

<t>póvnoiq, tal com l'anomena a 433 b-c, però no serveix per al coneixement metafísic de la Idea del bé. En altres paraules, el Bé aquí encara no és una Idea.

³³ Se sobreentén: "la ciutat."

³⁴ La ciutat és assenyada pel seny dels seus guardians, tal com l'home és prudent per la prudència que hi ha en la seva raó. Plató avança per camins coneguts, cf. la nota 28. Una consideració semblant s'aplicarà a les altres tres virtuts en la comparació de les classes de la societat amb les parts de l'ànima individual.

VII Definició del coratge.

"I pel que fa al coratge en si, i el lloc on és de la ciutat, allò que fa que l'anomenem coratjosa no és gens difícil de veure."

5 "Ja diràs com."

"Doncs qui podria mirar cap a una altra cosa per anomenar la ciutat coratjosa o covarda, que no fos aquella part que guerreja per ella o que surt a campanya per ella?"

"Ningú no miraria altra cosa" —va dir.

10 "Perquè em penso que els altres que viuen a la ciutat" — vaig dir— "tant si són valents com si són covards, no són senyors per si mateixos de fer la ciutat tal o qual."

"No ho són."

"Mira, la ciutat és coratjosa per una certa part d'ella mateixa. En aquesta part té la potència per conservar l'opinió pel que fa a les coses importants, que siguin sempre tals i les mateixes, com el legislador les proclama en el pla d'educació. No és això el que anomenes coratge?" ³⁵

15 "No acabo d'entendre el que dius. Repeteix-m'ho."

"Dic que el coratge és una mena de conservació."

"Quina mena de conservació?"

20 "La de l'opinió nascuda de la formació que ens imposa la llei referent a aspectes fonamentals, quins són i com són. I he dit que era conservació en qualsevol circumstància perquè conserva tal opinió i no la rebutja el qui viu entre dolors i el qui viu entre plaers, el qui viu apassionat i el qui viu espavordit. Si ha estàs d'acord, voldria il·lustrar el meu pensament amb una comparació."

"Sí que ho vull."

25 "No saps" —vaig dir-li— "que els tintorers quan volen tenyir de color porpra alguna llana, primer, amb tants colors com hi ha, en seleccionen només una, la blanca, que després treballen amb tota mena de preparacions i la tracten no pas amb pocs arranjaments fins que pot rebre el color en condicions òptimes, i aleshores la tenyeixen? I tot el que és tenyit d'aquesta manera resulta sòlid, i cap rentada, ni amb lleixiu ni sense lleixiu, no pot destenyir-li el color. A la llana que no és tenyida així ja saps què li passa, tant si es tenyeix llana d'altres colors o llana que no ha rebut tals preparatius." ³⁶

30 "Ho sé" —va dir— "queda destenyida i fa riure."

"Això mateix" —vaig dir-li jo— "suposa tant com puguis que ho fèiem nosaltres quan seleccionàvem els soldats i els formàvem en música i en gimnàstica: no et creguis que ens enginyéssim per altra cosa que no fos que ells rebessin i obeïssin les lleis en condicions òptimes, com si fos una tintura, perquè la Crencça en ells esdevingués sòlida no solament en els temes importants sinó també en els altres, això gràcies a posseir una naturalesa i una instrucció escaients, perquè no destenyissin la tintura aquests lleixius de tant poder de destenyir, vull dir els plaers, més aptes que qualsevol sosa ³⁷ a fer-ho, o que qualsevol cendra, ³⁸ o també el dolor, la por, la passió. Una força tal, conservativa per una opinió recta en tot i justa, tant en els temes importants com en els lleus, estableixo que és el coratge, i l'anomeno així suposant que tu no diguis el contrari."

40 "No dic res en contrari" —assegurà ell— "i em sembla que judiques rectament aquelles coses que ens surten sense formació, vull dir d'un animal o d'un esclau: ³⁹ penses que no és totalment lícit, i que cal anomenar-los d'altra manera, però no coratge?"

"Parles amb total exactitud" —li vaig dir jo.

45 "Admeto, doncs, que allò és el coratge."

³⁵ De manera que el coratge esdevé constància de la recta opinió sobre les coses que cal témer, però ates que tal opinió és prescrita pel legislador, el coratge és també obediència, i això és una idea profundament grega (recordeu l'epitafi de Simònides als morts de la batalla de les Termopiles).

5 ³⁶ Precisament en referència a aquest lloc ha estat notat que Plató, el poderosíssim pensament del qual ateny les distincions més subtils i les cimes més altes del filosofar humà, se serveix de comparances senzilles i familiars.

³⁷ Plató es refereix aquí al nitre de Calestra (o de Calastra), que és carbonat de sosa en estat natural.

³⁸ Aquí la paraula grega és *novia* i la interpretació no és segura, pot significar "lleixiu" (així Pabón-Galiano: "lejía"), però sembla més probable que signifiqui "cendra", ja que determinades cendres han servit per a rentar.

10 ³⁹ És estrany que aquí es parli de judici recte quan hi ha una referència als animals, però la idea de Plató és clara, el coratge irracional no és cap virtut.

"Sí, admet que és una virtut política" —vaig dir-li— "i ho admetràs correctament. Si ho vols, una altra vegada ho tractarem més bellament, perquè ara no és això el que investiguem, sinó la justícia. De la investigació del coratge, crec que ja n'hi ha prou."
"Molt ben dit" —asseverà.

5

VIII. La tempraça. Sentit de la dita «ser amo de si mateix.»

"Encara ens resten dues coses a considerar en la ciutat" —jo que vaig fer-li— "la tempraça, i allò per què investiguem tota la resta, la justícia."

"Certament."

10

"I com podríem trobar la justícia, per estalviar-nos de tractar la tempraça?"

"Jo" —va dir ell— "no ho sé ni voldria que la cosa se'ns mostrés prèviament, si és que després no hem de tractar la tempraça. Si em vols fer aquest favor, mirem primer la tempraça i després la justícia ⁴⁰.

"Sí, ho vull" —vaig fer jo— "si en això no et sóc injust."

15

"Au, examina-ho" —em digué ell.

"Cal mirar-ho" —vaig fer— "i certament ara, que ho contemplo des d'aquí, em sembla més que abans que retira molt a una concòrdia i harmonia. ⁴¹

"Com?"

Li vaig dir: "La tempraça és un cert ordre, i un domini d'alguns plaers i passions, dels quals prediquem que es mostren, no sé pas de quina manera, superiors a un mateix; hi ha altres dites que semblen tenir petges d'aquesta. Oi que sí?"

20

"Sí, i molt."

"I no és ridícul això de «ser amo de si mateix»? Perquè el qui és amo de si mateix, per descomptat, també és esclau de «i si mateix, i és un amo esclau, perquè en un cas i en l'altre un s'adreça a si mateix."

25

"I per què no?"

"A mi em sembla que el que significa aquesta dita és que en un mateix individu, en la seva ànima, hi ha quelcom més bo i quelcom més dolent; sempre que per naturalesa allò bon domina allò dolent, «ser amo de si mateix» indica això, i és un elogi. Però quan per una mala formació o una mala companyia allò bo és dominar per una quantitat superior de mal, i queda rebaixat, tal cosa és menyspreada com un ultratge; el qui és així és titllat d'inferior a si mateix, i d'incontinent."

30

"Perquè és molt natural" —va dir.

"Mira, doncs" —vaig indicar-li— "aquesta nostra ciutat nova, i hi trobaràs dins una cosa i l'altra, perquè diràs que hi ha qui l'anomena més enlaire del que es mereix; quan el bo d'ella sotmet el dolent l'hem d'anomenar temperada i mestressa de si mateixa."

35

"Me la miro" —va fer-me— "i dius la veritat."

"Molts desigs de tota mena, i plaers i deficiències, els podem trobar principalment en els infants, en les doncs, ⁴² en els servents i en aquells dels qui diem que són lliures, ⁴³ en llur majoria la gent més baixa."

40

"Exactament així."

"Però sentiments senzills i moderats, menats pel seny i el càlcul d'una opinió correcta, els trobaràs en pocs, els qui han estat formats òptimament, gaudits d'una excel·lentíssima naturalesa."

"Parles amb veritat" —digué.

"No veus, per tant, que això és a la ciutat, i que en ella les passions de la gent i les de les capes baixes són reprimides per les passions i pel seny dels més honorats, que són pocs?"

45

"Ho veig" —digué.

⁴⁰ La virtut de la *oũxppooũvn* no sempre és definida, a Plató, de la mateixa manera: el concepte més comú grec d'aquesta qualitat ja ha estat vist (389d-e) i comporta subordinació a l'autoritat legítima i domini de les passions. Però Plató troba una paradoxa aparent en això de "ser amo de si mateix" i explica el veritable sentit de l'expressió.

⁴¹ Els termes grecs són *oũucpovía* i *àpuovía*, amb evidents ressons musicals.

⁴² Plató pensava, com els grecs en general de la seva època, que les doncs patien d'una certa inferioritat comparades amb les homes, però que radicalment tenien les mateixes capacitats: per això, en últim terme, podien accedir a ser guardians de la ciutat.

5

⁴³ "Diem que són lliures" però no ho són perquè viuen esclavitzats per les seves passions. En el recorregut de la filosofia grega posterior cap a la moral, aquest serà un tema favorit, principalment dels estoics.

IX. La temprança a la ciutat. – Transició cap a la justícia.

Per tant, si cal anomenar una ciutat mestressa de plaers i de passions, mestressa de si mateixa, és la nostra la que hem d'anomenar."

5 "Totalment" —va dir ell.

"I, segons tot el que hem dit, no serà temperada?"

"Sí, i molt."

"I si fins i tot en una altra ciutat hi ha la mateixa opinió entre els governants i els súbdits referents a qui han de governar, això també ho tindrem a la nostra. O et sembla que no?"

10 "Sí que m'ho sembla, i molt" —va dir.

"I quan sigui aquesta la situació, en quins dels ciutadans diràs que hi ha la temprança, entre els governants o entre els súbdits?"

"Com sigui, en els uns i els altres" ⁴⁴ —va dir.

15 "Veus amb quina justesa" —vaig dir jo— "hem vaticinat que la temprança s'assembla a una harmonia?"

"I per què?"

20 "Perquè no és com el coratge o com la saviesa, que són, cadascun, en una part de la ciutat, i la fan, el primer, coratjosa, i l'altra sàvia. La temprança no actua així, sinó que s'estén, simplement, per tota ella, i fa cantar el mateix als més dèbils, als més forts i als mitjans, classificats com vulguis, per la seva intel·ligència, per la seva força, o pel seu nombre, o per la seva riquesa o qualsevol altre criteri similar, de manera que amb tota correcció podem dir que és temprança aquesta concòrdia, aquest acord natural entre el superior i l'inferior, sobre quin element dels dos ha de governar tant a la ciutat com en cada individu."

"Sóc exactament de la mateixa opinió."

25 "Bé" —vaig dir— "ja hem vist tres coses en la nostra ciutat, si jo no m'equivoco: quina pot ser la cosa restant, per la qual la ciutat participa de la virtut? És evident que es tracta de la justícia."

"Evident."

30 "Per tant, Glaucó, cal que a tall de caçadors ⁴⁵ ens plantem en cercle al voltant del matollar, posant-hi els cinc sentits, no fos que la justícia se'ns esmunyís i, desapareguda ja, se'ns tornes invisible. Perquè és evident que és en algun lloc de per aquí. Vigila i remira-ho tot bé. Si d'alguna manera la veus primer que jo, m'ho dius."

"Doncs, tant de bo!" —digué ell— "Però anirem més bé si et segueixo i puc mirar les coses que m'ensenyis; et serviré més mesuradament."

"Au, fem la pregària, ⁴⁶ i segueix-me" —vaig dir jo.

35 "Ho faré" —va dir ell— "Tu guia'm i ja hauràs fet prou."

"Certament" —vaig dir jo— "el lloc sembla escabros i fosc, perquè és tenebrós i difícil d'explorar. I tanmateix, cal anar-hi."

"Sí, cal anar-hi" —coincidí.

40 I me'l vaig quedar mirant: "Ai, ai, Glaucó!" —vaig exclamar— probablement tenim un rastre, i em sembla que no se'ns escaparà de cap manera la justícia."

"Bona notícia!" —va fer ell.

"Però el que ens ha passat és una estupidesa."

"De què es tracta?"

45 "Ja fa estona, des del principi, que se la veu ballar davant dels nostres peus, però no ens hi fixàvem. Sí que n'érem, de ridículs! Érem com els qui de vegades tenen una cosa a les mans i busquen el que ja tenen. No, nosaltres no ens ho miràvem, i observàvem molt enllà, i segurament per això ens passava per alt."

"Com ho dius, això?" —preguntà.

⁴⁴ Aquí Aristòtil divergí de Plató: per ell la *Où* (ποαύη) és virtut pròpia de les classes inferiors perquè comporta submissió. Però entesa en el seu sentit suprem també els governants l'han de tenir, perquè inclou la bona disposició de cadascú en l'exercici de la seva funció, i aquesta està subordinada al bé comú.

5 ⁴⁵ Aquesta comparació sobtada, quasi una digressió, respon al fet que el filòsof dona molla importància al que segueix, i vol fixar l'atenció dels oients.

⁴⁶ Era una pregària ritual que el calador feia, cf. Xenofont FU. 25b. L'esbiaixada al·lusió als déus que comporta la pregària ressalta també la importància del que es dirà.

"Vull dir" —vaig replicar— "que sóc del parer que estones ha anem parlant i sentint parlar del nostre tema sense adonar-nos que, d'una manera o d'altra, l'estàvem tocant."
"Fas un pròleg massa llarg" —comentà— "a qui es migra per escoltar-te."

X. Determinació de la justícia: tothom ha de fer allò per a què està naturalment dotat.

5

"Doncs escolta si té algun sentit el que ara et dic" —jo que vaig fer-li— "perquè el que des del principi, quan fundàvem la ciutat, hem proposat que cal fer en tota circumstància, és precisament el que em sembla ser la justícia, o bé una certa forma d'ella. Proposàvem, per descomptat, i ho vam repetir moltes vegades, si ho recordes, que cadascú havia de tenir cura d'una sola cosa de les que afecten la ciutat, aquella per a la qual la naturalesa li hagi donat més aptituds."

10

"Cert que ho vam dir."

"I que certament la justícia és fer cadascú el d'ell ⁴⁷ i no dedicar-se a moltes coses, ho hem sentit de molta gent, i nosaltres mateixos ho hem repetit sovint."

"Sí, ho hem repetit."

15

"Doncs això" —vaig dir-li— "probablement, bon amic, és una certa manera de justícia, que cadascú faci el d'ell. Saps d'on trec els indicis?"

"No" —va respondre— "però digues-m'ho."

"Em sembla" —vaig explicar-li— "que a la ciutat el que resta a allò que hem vist, la templança, el coratge i la saviesa, és el que dona eficàcia a tots tres, i quan ja han arribat a ser, els dona conservació, mentre els inhabita. Per tant dèiem que la justícia seria el que resta a aquells tres, cas que els trobéssim."

20

"Totalment indiscutible" —assegurà.

"Tanmateix" —vaig afegir— "si calgués decidir quina d'aquestes tres preferentment, amb la seva presència, feia bona la ciutat, resultaria difícil de determinar si era la coincidència de magistrats i súbdits, o el manteniment de la concepció legal, entre els homes de guerra, del que és temible o no, o la vigilància i el seny entranyats en els governants, o si principalment fa bona la ciutat el fet que li trobem dintre, en els infants, en les dones, ⁴⁸ els esclaus, els homes lliures, els professionals, els manats i els qui manen, el convenciment que cadascú, sigui el qui sigui, ha de fer només allò seu, sense barrejar-se en moltes coses."

25

30

"Fora difícil de decidir, com no?" —va exclamar.

"Per tant, aquesta capacitat de fer tothom el seu ofici emularà, pel que fa a la virtut de la ciutat, la saviesa d'aquesta, i la templança, i el coratge."

"Sí, i molt" —va dir.

"Posaries, per tant, la justícia com a èmula d'elles pel que fa a la virtut de la ciutat?"

35

"Sí, totalment."

"Mira si et sembla bé això que segueix: ordenaràs que a la ciutat siguin els magistrats els qui hi facin justícia?"

"Naturalment."

"I jutjaran més atrets per alguna altra cosa que no sigui això, que cadascú no arribi a posseir res que no sigui d'ell, però tampoc que no el privin del que sigui seu."

40

"No, sinó per això."

"Perquè és cosa justa?"

"Sí."

"Podem estar d'acord, doncs, que la justícia consisteix en la possessió i l'ús del que ens és propi i ens pertany?"

45

⁴⁷ Treballi en el seu ofici. Però això aquí al diàleg fins ara no s'ha dit mai, ni tampoc en tota l'obra de Plató. En el Càrmides la definició que aquí es dona de justícia s'aplica a la templança (161b): ἀπὸ τῆς γόφης ἀνελυρῆσθαι τὸν ἄνθρωπον ἀεὶ ὅτι οὐκ ἔστιν ἄλλο οὐδὲν ἄλλο ἐπιθυμῆσαι ἢ τὸν ἑαυτοῦ νόμον ἔχειν. En el Timeu 72a: εὐκλείδης τὸν ἀνθρώπου νόμον ἔχειν καὶ τὸν ἑαυτοῦ νόμον ἔχειν. En el llenguatge corrent ἐπιθυμῆσαι i οὐκ ἔστιν ἄλλο οὐδὲν ἄλλο ἐπιθυμῆσαι no es distingien massa, i àdhuc alguns filòsofs usaven els dos mots amb el mateix sentit. Però aquí, a la República, els dos mots no tenen el mateix sentit; si el tinguessin, l'estructura del diàleg trontollaria. La templança aquí és essencialment l'acord dels ciutadans sobre les persones que han de manar, i la justícia és fer tothom el seu ofici i no el dels altres. Aquesta manera de definir la justícia sembla diversa d'aquella segons la qual la justícia és donar a cadascú el que li pertany. En el primer llibre Plató ha rebutjat aquesta segona definició, però ara la reprèn quan diu que els jutges impediran que algú sigui privat del que és d'ell, i també que ell agafi el que no és seu, i prova de lligar les dues definicions. Però no explica prou ni demostra que la segona definició vingui de la primera.

5

10

⁴⁸ Cf. Nota 39

"Això mateix."

"A veure si tu i jo som del mateix parer encara. Si un fuster prova de fer la feina d'un sabater, o si aquest la d'un fuster, o si es baraten mútuament les cines o els honors,⁴⁹ o si un home sol intenta de fer els dos oficis, totes aquestes coses i d'altres similars trasbalsades ⁵⁰ et sembla que danyaran molt la ciutat?"

"No gaire" —va dir ell.

"Ara, que em penso que si un home d'ofici o un altre que és naturalment negociant, envanit pels diners, o per la gent, o per la força, o per qualsevol altra cosa així, prova d'ingressar en la classe del guerrers, o si un d'aquests últims prova de fer-se guardià o conseller tot i ser-ne indigne, i aquests bescanvien llurs atributs i honors, o quan un de sol intenta d'exercir tots aquests càrrecs, en tal cas em sembla que també tu, aquests canvis i multiplicitat de funcions, veuràs que són la roina de la ciutat."

"I tant que sí!" —va dir ell.

"De manera que de la varia dedicació i dels intercanvis entre els de les tres classes podem dir-ne amb molta justesa i principalment: són un crim."

"Naturalment."

"I el màxim crim contra la pròpia ciutat, diràs que és la injustícia?" "Com no?"

20 *XI. Transició a l'aplicació d'aquest coneixement a cada, home particular.*

"Això, doncs, és la injustícia. Ara tornem-ho a dir així: la fidelitat a la pròpia comesa de la classe dels negociants, dels auxiliars, dels guardians, cadascuna d'elles fent la seva pròpia a la ciutat, a la inversa d'aquell altre, no serà la justícia i convertirà la ciutat en justa?" ⁵¹

"No cap altra" —em va dir— "em semblarà així que no sigui aquesta."

"No ho diguem amb veu massa forta" —vaig recomanar— "sinó que si aquesta forma ens va un per un als homes i queda reconegut que també en ells hi ha justícia, ja ho concedirem, perquè, què hi podríem dir? Però si no, examinarem alguna altra cosa. Ara acabem la investigació que hem comensal en la Crencça que si provàvem de veure la justícia en qualsevol cosa més grossa que la tingui en si, aleshores veurem més fàcilment què és en un individu concret. I aquesta cosa ens sembla que era la ciutat, i vet aquí perquè l'hem edificada amb la màxima excel·lència possible, perquè sabem bé que es troba en una ciutat bona. Doncs, el que allà hem vist, traslladem-ho a l'individu. Si hi ha paritat la cosa anirà bé, però si en l'individu es veu alguna altra cosa, aleshores retrocedirem a la ciutat per fer més proves: mirant l'una i l'altre, posant-los en contacte i frec a frec potser farem que brilli la justícia com per pedres fogueres, i, en fer-se visible, la podrem fixar en nosaltres mateixos."

"Parles ben encaminat, i cal fer-ho així" —va dir.

"Ara bé" —vaig fer— "quan d'una cosa en prediquem que és el mateix que una altra, tant se val que sigui més gran o més petita, entenem que li és semblant, o que li és dissemblant en allò en què tal cosa es predica?"

"Semblant" —va dir ell.

"Doncs l'home just no diferirà en res de la ciutat justa en alio que és la forma essencial de la justícia, ans li serà igual."

"Igual" —va dir ell.

⁴⁹ Es pot interpretar també: "salaris."

⁵⁰ Aquí la nota que Chambry (Platón VII Chambry, pàg. 28) posa a la seva traducció francesa em sembla particularment desgraciada. En efecte: diu que la construcció nàvra ToAAa METoAAatóneva és incoherent: si afegeix una nova suposició a les precedents, hi hauria d'haver la conjunció copulativa kq'i (obéff), i si resum aquestes precedents, hi hauria d'haver, al grec, l'anafòric jauta (conjectura encertada de Madvig, dic jo) en comptes de TÛAAa. Però Chambry, en el seu grec dona la lectura dels manuscrits, tot traduïnt: "ou que le même homme se mette en tete de faire les deux métiers a la fois, qu'on échange aussi tous les métiers..." Però això no és la traducció del grec tal com Chambry el llegeix, on n. t. v. i. és el subjecte de 5oxel. Pabón-Galiano (Pabón-Galiano República II, pàg. 87, nota 3) havien donat, com Chambry, la lectura dels manuscrits, que no respecten en la construcció sintàctica de la seva traducció, la qual respon tanmateix, ajudada per la nota al peu de la pàgina, a allò que em sembla que de debò diu Plató aquí: "o que uno solo trate de hacer lo de los dos, trocando todo lo demás...", diu en la nota: "todo lo demás, con la excepción que Sócrates va a señalar." Em sembla que "todo lo demás" exclou l'excepció, i que aquí hi ha una lleu contradicció. Jo accepto l'esmena de Madvig i tradueixo rigorosament, seguint la sintaxi del text grec.

⁵¹ Totes les virtuts es resumeixen en la justícia, i totes brollen d'ella. Però el Sócrates històric no sembla haver pensat així. Xenofont Mem. III 9, 5: (Sócrates) "va dir que la justícia, i tota altra virtut és la templança."

"I tanmateix la ciutat ens sembla certament justa perquè dins d'ella hi havia tres llinatges de naturaleses que feien cadascuna la seva comesa: i ens sembla temperada, coratjosa i sapient per altres determinades condicions i qualitats d'aquests mateixos llinatges."

"És veritat" —va dir

"Doncs, bon amic, reputarem que l'individu que tingui aquestes mateixes formes essencials a la seva ànima ⁵² es mereixerà amb raó els mateixos qualificatius que la ciutat quan les dites formes tinguin les mateixes condicions que les d'aquella."

"Es totalment indiscutible" —va dir.

"Vet aquí" —vaig afirmar— "que altra vegada, oh admirable amic, hem recaigut en una petita reflexió pel que fa a l'ànima, veure si té en ella, o no, aquestes tres formes."

"El problema no em sembla petit." —va dir— "Segurament, Sòcrates, és veritat el que diem, que el que és bell és difícil."

"Ho sembla." —vaig dir jo— "I cal que sàpigues, Glaucó, que crec que amb mètodes tals com els que fins ara emprem en la nostra discussió mai no arribarem a atènyer estrictament això que ens proposem, perquè el camí que hi duu és un altre, més llarg i complicat; aquest tanmateix deu desdir de la nostra conversa i investigació anterior."⁵³

"Caldrà conformar-nos?" —va dir— "Perquè a mi, si més no ara per ara, m'és totalment suficient."

"Bé, doncs" —vaig dir— "per mi també serà suficient, en el conjunt."

"Au, no te'n cansis" —va fer-me ell— "i investiga."

"No ens caldrà, per tant, reconèixer, i molt, que a cadascun de nosaltres hi ha les mateixes formes de caràcters i maneres d'actuar que a la ciutat? A aquesta no li venen si no és de nosaltres. Perquè fora ridícul que algú sostingués que la fogositat, a les ciutats, no prové dels seus habitants, que, certament, en detenen la causa, com els de la Tràcia i l'Escítia i quasi tots els llocs del món, o cregués que l'amor a la saviesa, entre nosaltres, té per principal causa el paratge, o, encara, que l'amor als diners no es deu a l'avarícia dels fenicis o dels naturals d'Egipte."⁵⁴

"Tens tota la raó" —va dir.

"Doncs la cosa és així" —vaig fer jo— "i no és difícil adonar-se'n."

"De debò que no."

XII. Principi sobre la investigació de les parts de l'ànima: una mateixa part no pot sofrir simultàniament afeccions contràries.

"Però això que ve ja serà difícil, veure si tot ho fem amb la mateixa forma, o amb les tres que són diverses entre elles, cada cosa amb la seva funció respectiva. Perquè entenem amb una forma essencial, ens enfadem amb una altra de les que hi ha en nosaltres, i desitgem amb la tercera els plaers del menjar i de la procreació i de coses semblants, o fem cadascuna d'aquestes coses amb la totalitat de l'ànima, quan les emprenem? Això serà difícil de determinar de manera suficient."

"També a mi m'ho sembla" —observa ell.

"Doncs vet aquí com provarem de delimitar si aquestes formes són el mateix o bé són diverses."

"Com?"

"Es evident que una mateixa cosa no serà susceptible de fer i sofrir simultàniament coses contràries en la mateixa part de si mateixa i en relació a un mateix objecte, de manera que si trobem, com sigui, que en ells passa això, sabrem que no es tracta d'una sola cosa, sinó de diverses."

"D'acord."

"Doncs mira el que et diré ara."

"Digues" —em féu.

⁵² Aquí és obvi formular-se la pregunta de si per Plató l'ànima era simple i indescomponible. Per al rigor de la conclusió s'hauria hagut de posar a la traducció "mateixos llinatges", però això prejudicaria la qüestió al·ludida en sentit negatiu, i aquí Plató sembla només al·ludir a diverses formes d'operar d'una ànima simple. L'estat de l'ànima separada del cos, Plató el tracta al llibre X d'aquest diàleg, i ja l'havia tractat amplament al Fedre 248-257b.

⁵³ L'al·lusió d'aquí no és massa clara, però avui s'està d'acord a pensar que Plató es refereix al problema ètic de la definició de les virtuts (504b).

⁵⁴ Que l'indole d'un estat o d'una ciutat depenguin de la de la majoria dels seus ciutadans, això no ho discuteix ningú, però la proposició inversa no és vàlida: d'un país tingut per cruel, no tots els seus habitants ho són. Però per a Plató s'estableix una equació absoluta entre individu i estat.

"Que una cosa estigui quieta i es mogui al mateix temps i en relació a un mateix aspecte, serà possible?"

"No, de cap manera."

5 "Doncs posem-nos d'acord de manera encara més precisa, perquè en avançar no hàgim de discutir-ho. Si algú et digués: «hi ha un home parat que mou el cap i les mans, és a dir, es mou i està parat simultàniament» crec que li reclamariem que cal no parlar així, sinó dir que una part D'ell està parada i l'altra en moviment. Oi que sí?"

"Sí."

10 "Però posem que el qui diu això encara volgués fer més broma i ens digués pomposament que totes les baldufes s'estan quietes i es mouen al mateix temps, sempre que tenen el clau en un lloc del qual no es desplacen mentre giren, o que ocorre el mateix a qualsevol objecte que giravolti en torn D'ell. No li ho admetriem perquè no és en relació a un mateix aspecte que aquests objectes estan parats i es mouen. Diríem que tenen en ells un eix i una circumferència, que, amb referència a l'eix estan parats, perquè no s'inclinen a cap banda, però que segons la circumferència es mouen en cercle, i que sempre que inclinen el seu eix a la dreta o a l'esquerra, endavant o endarrere, això mentre giren sobre el seu centre, des d'aquest aspecte no estan parats, de cap manera."

"Ben dit, certament" —comenta.

20 "Doncs cap d'aquestes coses dites no ens admirarà i no ens convencerà gens que hi hagi res que pugui sofrir, ser i obrar dues coses contràries al mateix temps, en la mateixa part de la seva entitat i en relació al mateix objecte." ⁵⁵

"Si més no a mi no, de cap manera" —féu.

25 "No obstant això" —vaig dir— "per no veure'ns forçats a repassar totes aquestes discussions i allargar-nos assegurant-les, dient que són falses, establim ben de cert que les coses són així, i ara progressem, amb el benentès, tanmateix, que si se'ns apareixien diverses de com les veiem ara, tot el que se'ns hagi fonamentat aquí resultarà destravat." ⁵⁶

"Convé fer-ho així" —digué:

30 *XIII. Aclariment de la diferència que hi ha entre el desig en si i un desig determinat.*

"Aleshores l'assentir" —vaig preguntar— "i el dissentir, el sentir-se atret per tenir una cosa i el rebutjar-la, l'atreure cap a si i el repel·lir, tot això ho col·locaries, tant si són accions com passions, entre les coses simultàniament oposades? Perquè des d'aquest punt de vista no es diferenciïn."

"Entre les coses oposades" —va dir ell.

35 "Doncs què?" —vaig continuar— "Tenir set o gana, i en general els apetits, també, al seu torn, el voler i el desitjar, no referiràs tot això a aquelles formes dites no fa pas gaire? Per exemple, no diràs que l'ànima del desitjós tendeix a allò que desitja, o que és atreta per allò que vol posseir, o que, en el grau en què vol que una cosa li sigui proporcionada, li fa que sí amb el cap com si li fos feta una pregunta, ⁵⁷ perquè desitja atènyer aquella cosa?"

40 "Doncs què? El no voler, ni desitjar, ni cobejar, no ho posarem junt amb el rebutjar i l'allunyar de per part de l'ànima, i els col·locarem tots amb els contraris del que hem dit?"

"Com no?"

"Si les coses són així, direm que hi ha una forma essencial d'apetits, i que els més sobresortints són els que anomenem gana i set."

45 "Ho direm" —féu ell.

"La primera es refereix al menjar, i la segona a la beguda."

"Sí."

⁵⁵ No per primera vegada trobem formulat el principi de contradicció, que en escolàstica formulem sobriament: "a no és no-a." Plató aquí el formula amb el rigor necessari per rebatre els heracliteus, que deien que no hi ha res fix, que tot flueix, i les argücies dels sofistes, de les quals ell mateix n'acaba de posar un exemple. Altres llocs on també és formulat: 349b i 602e d'aquest mateix diàleg, Teet. 190b, Eutíd. 293b-d, Fedó 104b, Sof. 252d i 259a. El lloc més clàssic de la seva formulació és Aristòtil Met. IV 1005b, 19.

5 ⁵⁶ Tant Plató com Aristòtil van veure bé que el principi de contradicció és indemostrable. Aquí el tema no necessita ésser aprofundit, i per això Sòcrates el deixa amb la irònica observació que si més tard es demostra com deficient, ja revisaran tota la qüestió.

10 ⁵⁷ Cal distingir, ve a dir Sòcrates, entre el desig en si (aquí de la beguda) i el desig particular (aquí d'una beguda bona) l'un i l'altre són lògicament distints, l'un ve de la part apetitiva, i l'altre de la raó, encarregada de reconèixer el que és un bé. La demostració que es fa de l'exemple de la set i l'argumentació s'acaben a 439a.

"Ara bé, per tal com és tal, la set podrà ser a l'ànima apetit d'alguna altra cosa a més a més de la que diem, per exemple, la set és certament d'una beguda calenta o freda, o abundosa, o parca, o, en una paraula, de quina mena de beguda? O si a la set li advé una escalfor, això disposaria un apetit de beguda freda, o si li advé una fredor, un de beguda calenta? I si hi ha assedegament, la set serà de beure molt, i si no n'hi ha, serà de beure poc. Però en si el tenir set no serà apetit d'altra cosa que d'aquella que en si és naturalment beguda. I la gana, apetit de menjar." 5

"Així" —digué ell— "cada apetit en si ho és només d'allò que ho és naturalment; que sigui de tal o qual qualitat, això li sobrevé accidentalment."

"Però mira que ningú no ens escridassi" —li vaig fer— "que no ens hem fixat que no es desitja beguda, sinó bona beguda, ni menjar, sinó bon menjar. Perquè tothom desitja el bé. Per tant, si la set és un apetit, és de bona beguda, o d'alguna altra cosa de la qual sigui apetit. El mateix diem dels apetits restants." 58 10

"No dubtis que el qui diu això" —assegurà ell— "es pensa que diu quelcom molt important." Tanmateix" —vaig observar— "totes aquelles coses que per llur índole tenen un objecte, per tal com són de tal o de qual mena, es refereixen, penso, a tal o qual mena d'objecte, però elles en si només al seu objecte propi." 59 15

"No t'entenc" —va dir.

"No has entès" —vaig preguntar-li— "que el que és més gros ho és perquè és més gros que una altra cosa?"

"Ben segur que sí." 20

"Que és més petita."

"Sí."

"Per tant, el que és molt més gros, serà molt més gros que una cosa molt més petita. Oi que sí?"

"Sí."

"I que el que abans fou més gros, ho fou per referència a una cosa que fou més petita, i que el que en el futur ha de ser més gros, ho serà per referència a una cosa que serà més petita." 25

"No ho dubto de cap manera" —digué ell.

"I que el més té relació amb el menys, i que el doble amb la meitat, i així en les coses d'aquest gènere; que d'altra part el que és més pesant es relaciona amb el més lleuger, el més ràpid amb el més lent, i igualment el calent amb el fred, i que passa el mateix amb les coses del mateix gènere?" 30

"Sí, totalment."

"Doncs què el saber en si? No és la mateixa cosa? El saber en si és la possessió del coneixement en si o de l'objecte, sigui el que sigui, que cal assignar al saber; però un saber particular i determinat a un objecte particular i determinat. Vet aquí el que vull dir: quan el referit a la construcció d'una casa es convertí en saber, és diferència tant dels altres sabers que rebé el nom d'arquitectura." 35

"Per què ho dius, això?"

"No fou per la seva qualitat que cap de les altres no li fou parella?"

"Sí." 40

"Doncs quan fou d'un objecte qualitativament, no resta determinada la qualitat del saber? No caldrà dir el mateix de les altres arts i sabers?"

"Això mateix."

XIV. *Revelació de dues parts diverses de l'ànima, la racional i la irracional. El concupiscible.* 45

"O sigui" —vaig dir jo— "que aclareix que és això el que jo volia dir, si és que ara m'has entès, que les coses que es prediquen com pròpies d'un objecte, ho són, per si soles, no- més d'aquest objecte, i de tals o quals objectes, tals determinades coses. I amb això no vull dir que tals coses seran tal com són els objectes, de manera que el saber de la salut i de la malaltia estigui igualment sa o malalt, sinó que, posat aquest saber, no té per objecte el del saber en si, ans un altre de 50

⁵⁸ Tots els apetits ho són en si de quelcom bo, però si ens concretem en l'apetit mateix, aquesta bondat pot ésser només aparent; sobre la bondat real de l'objecte no judica l'apetit, sinó la raó. Per tant, des del punt de vista de l'argumentació caldrà treure la nota "bona" a la beguda objecte de la set.

⁵⁹ Això que ha estat provat pel que fa als apetits es generalitza a tot allò que té un objecte: serà general si l'objecte és general, i especial si l'objecte és especial. Posat el principi, s'aplicarà als sabers en relació amb els seus objectes. 5

"Sí, ho il·lustra" —assentí.

XV. Fixació del concupiscible com a tercera part de l'ànima, perquè es diferencia també del racional.

"No ens adonem que sovint i en molts altres llocs, sempre que" —vaig dir— "les passions forcen algú contra el seu propi càlcul i ell s'insulta a si mateix i s'enfada contra el que, dins D'ell mateix, el violenta com si fossin dos que es barallen,

que la còlera es fa aliada de la raó d'un home així? ⁶⁴ Però crec que no pots dir que ella hagi fet causa comuna amb les passions quan la raó pronuncia que alguna cosa no pot ser feta; no pots dir que ho hakis notat en tu que t'ha passat, ni tampoc a algú altre."

"No, per Zeus!" —va dir ell.

"I què quan algú creu obrar ell mateix injustament? Com més noble sigui, tant menys podrà indignar-se per passar fam o fred o per sofrir alguna altra d'aquestes coses per això que ell creu que li fa justament, i, el que dic, la còlera D'ell no vol indignar-se contra res d'això."

"Dius veritat" —va fer.

"I quan un creu ser víctima d'injustícia? En aquest tal la còlera no bull i s'indigna, i s'alia amb el que sembla ser just, i endura sofrir fam i fred i totes les coses així, i triomfa i no cessa en els seus nobles propòsits fins que els executa o hi deixa la pell, o bé, cridat per la raó que té en ell, s'amaneix com un gos cridat pel pastor?"

"Es un bon exemple el que poses" —va postil·lar— "perquè a la nostra ciutat, si més no, vam establir els auxiliars com a gossos submisos als guardians i com a pastors de la ciutat."

"Entens molt bé el que vull dir. A veure què et sembla el que hi afegiré."

"Què vols dir?"

"Si en el que es refereix a la fogositat ens sembla el contrari del que ara dèiem. Perquè pensàvem que era quelcom concupiscible, però ara sostenim que n'està molt lluny, de tal manera que ella en la commoció de l'ànima fa armes a favor de la raó."

"Exactament així."

"I la fogositat serà diversa de la raó, o només una modalitat d'ella, de manera que a l'ànima hi ha no tres, sinó dues formes, el racional i el concupiscible? O bé tal com la ciutat, la mantenien tres classes, els negociants, els auxiliars i els deliberants, així a l'ànima hi ha una tercera forma essencial, la fogositat, auxiliar del component racional, mentre aquest no sigui destruït per una educació dolenta?"

"Aquesta tercera forma és innegable" —digué.

"Sí" —vaig dir jo— "se'ns mostra quelcom divers de l'element racional, tal com també la fogositat se'ns mostra ésser quelcom divers." ⁶⁵

"La cosa no és difícil de percebre" —va dir— "perquè es pot comprovar ben bé en els nadons; així que neixen ja estan plens de còlera; ⁶⁶ pel que fa a la raó, alguns em sembla, si més no a mi, que no hi arriben mai; molts triguen molt a arribar-hi."

"Per Zeus!" —vaig fer jo— "Parles molt bé. També a les bèsties es pot observar que el que dius és exactament així. A més, el que hem dit més amunt t'ho certificarà un lloc d'Homer, allò de:

"doncs es picà el pit i el cor va increpar-se amb paraules"

perquè aquí Homer ha fet ben clarament diverses una cosa i l'altra, el que reflexiona sobre el més bo i el més dolent parlant a allò que s'afanya irreflexivament." "Parles amb tota la raó" —digué.

⁶⁴ Cf. sant Pau Ef IV 26: *irascimur et nolite peccare*, que en el text paül! mateix és citació del salm 4, 5. D'aquí ve que alguns autors eclesiàstics hagin dit que la ira és *instrumentan! vtrutis*. Els estoics, en canvi, rebutjaven qualsevol mena d'ira, i aquest fou per a ells un punt constant de divergència amb els platònics.

⁶⁵ Quan s'ha distingit la fogositat de l'irascible, cal aleshores distingir-la del que és racional. Això s'ateny per l'adducció del cas dels nens i dels animals, i pel testimoni d'un vers d'Homer ja citat a 390d. El resultat serà la confirmació de la correspondència entre les espècies de l'ànima i les classes de la ciutat.

⁶⁶ La correspondència no és perfecta: els nadons no s'omplen d'una còlera que vingui de la virtut.

XVI. Aplicació de la correspondència entre les parts de l'ànima i els estaments de la ciutat per explicar la virtut dels individus.

- 5 "Vet aquí doncs" —vaig dir jo— "que encara que amb dificultats hem arribat a terme, hem arribat raonablement a la conclusió que les diverses parts que hi ha a la ciutat també són a l'ànima de cada individu, i en el mateix nombre."
"Sí, hi són."
"Per tant, no serà ja forçós, certament, que si quelcom determinat fa la ciutat sàvia, l'individu també ho sigui, i pel mateix?"
10 "Naturalment, ho serà."
"I això que fa l'individu coratjós fins a tal punt, això mateix fa la ciutat coratjosa fins al mateix punt, i que individu i ciutat tinguin així totes les altres coses pel que fa a la virtut?"
"Forçosament."
"I em penso, Glaucó, que direm que un home és just de la mateixa manera que la ciutat era justa."
15 "També això és totalment indiscutible."
"I no hem oblidat de cap manera allò, que la ciutat era justa perquè, de les tres menes de gent que té, cadascuna d'elles fa el que li pertoca."
"No crec pas que no hàgim oblidat" —digué
"De tota manera cal no oblidar que cadascú de nosaltres serà just i farà el que li pertoca només si
20 cadascuna de les seves parts individuals fa el que li correspon."
"Certament, cal no oblidar-ho."
"Per tant, governar correspon a la part racional, perquè és sàvia i té previsió sobre tota l'ànima, i a la fogositat li correspondrà ser súbdita i aliada de la part racional."
"Totalment."
25 "I que d'allò que dèiem, ⁶⁷ que la mescla de música i de gimnàstica les farà acordar, una tesant i nodrint amb paraules i ensenyaments bells, i l'altra afluixant amb els seus consells i amansint amb harmonia i ritme?" ⁶⁸
"És totalment segur."
"I aquests dos, pujats així, formats de debò en els seus deures, que han après, s'imposaran a la
30 part concupiscible, la qual ocupa l'espai més gran de l'ànima ⁶⁹ i és naturalment insaciable de diners; vigilaran, doncs, el concupiscible, que no s'ompli dels anomenats ⁷⁰ plaers corporals, que no és torni gran i fort, i que ja no faci el que li pertoca, sinó que provi d'esclavitzar i governar el que per naturalesa no li correspon, i capgirar la vida de tots." ⁷¹
"Ha de ser exactament així."
35 I jo vaig dir: "I no seran aquestes dues parts les que vetllaran més bé per tota l'ànima i per tot el cos, la primera deliberant, la segona lluitant a favor d'ella, obeint a la que regeix i complint el que decideixi mitjançant el coratge?"
"Això mateix."
"I anomenarem coratjós, segons aquesta última part, l'individu sempre que la seva fogositat
40 salvaguardi, per mitjà de plaers i dolors, el que la raó dona per terrible, o no."
"Totalment correcte" —va dir ell.
"I l'anomenarem savi per aquella petita part per la qual es governava a si mateix i ho proclamava tot, part que posseïa el saber del que convé a cada part, i al conjunt de les parts, que són tres."
"Molt bé."
45 "I què més? No direm de tal home que és temperat per l'amor i harmonia d'aquestes parts, quan la que mana i les dues que obeeixen estan d'acord que la part racional ha de governar, i no se li subleven en contra?"
"La templança" —digué ell— "de debò que no és pas altra cosa ni en la ciutat ni en l'individu."
"Però l'home just, ho serà per allò que hem dit tantes vegades."

⁶⁷ A 434c.

⁶⁸ Ha estat observat que, tot i que Plató aquí parla dels efectes de la combinació de música i gimnàstica i no dels particulars de l'una i de l'altra, en realitat només esmenta els de la música ("una tesant i nodrint amb paraules i ensenyaments bells..."); d'això Adam en sospita una preparació per a l'intel·lectualisme dels llibres VI-VII.

⁶⁹ De la mateixa manera que la classe inferior o dels comerciants és la més nombrosa de la ciutat.

⁷⁰ Els "anomenats plaers" perquè en realitat no ho són.

⁷¹ Un fort ressò d'aquest lloc a Lleis 689a-b.

"Es totalment indiscutible."

"Doncs què?" —vaig dir jo— "No fa por que la justícia se'ns esmussi perquè sembli ser quelcom distint de com se'ns mostrava a la ciutat?"

"A mi em sembla que no" —va dir.

"Però podem assegurar del tot la cosa així ⁷²:" —vaig recolzar jo— "si en la nostra ànima algú encara ho discuteix, podem adduir-li normes habituals." 5

"De quina mena?"

"Per exemple, si haguéssim de posar-nos d'acord, pel que fa a tal ciutat i pel que fa a l'home que ha pujat i s'ha educat semblantment a ella: et sembla que si aquest home hagués rebut en dipòsit or o argent, s'ho quedaria? Creus que algú sospitaria que el nostre home ho faria més que els qui no són com ell?" 10

"No ho sospitaria ningú."

"I tindriem aquest home fora de sospita en cas de profanacions de temples, de robatoris, de traïcions a companys personals, o públicament a ciutats?"

"L'hi tindrien." 15

"I no serà infidel de cap manera ni als seus juraments ni als seus altres pactes?"

"Com ho podria ser?"

"O sigui que els adulteris, ⁷³ la descurança dels propis pares, la indiferència envers els déus correspondran a qualsevol altre home més que no pas al nostre."

"Es ben bé així." 20

"Per tant, la causa de tot això radica en el fet que tothom fa el que h correspon quant a manar i a ser manat."

"És així, i no res més."

"I encara mires si la justícia és altra cosa que aquesta virtut que ens fa tals tant els homes com les ciutats?" 25

"No, per Zeus!" —va fer— "Ja no més."

XVII Precisió conclusiva sobre la justícia, ara que s'ha descobert.

"Per tant, tenim totalment acomplert el somni que dèiem sospitar, que tan bon punt iniciàvem la fundació de la ciutat, probablement ja ens venia a l'encontre, per obra d'un déu, com un principi i model de la justícia." ⁷⁴ 30

"Doncs sí, és totalment així."

"Sí, Glaucó, teníem efectivament com una semblava de la justícia, la qual ens va aprofitar, allò que el qui per naturalesa és sabater ha de fer sabates i no pas res més, i el qui és constructor, construccions, i així mateix en totes les altres coses." 35

"Ho sembla."

"En veritat tanmateix la justícia tal com es mostrarà, era una cosa d'aquesta mena, però no en les accions exteriors en relació a allò que pertany als homes, sinó en relació amb l'activitat autènticament íntima, de cara a l'individu mateix i al seu ofici, per tal com no permet que res en ell executi el que no li pertoca, ni que les diverses forces de la seva ànima s'interfereixin mútuament en llurs afers, sinó que assigna a cada part el que veritablement li correspon, i l'individu es domina i s'ordena, i és amic de si mateix, i es posa les tres parts en concòrdia, ordenadament com les tres notes principals de l'escala musical, el to baix, i l'alt, i el mitjà, i els que hi hagi encara entre aquests, i ho enllaça tot, i sigui com sigui en surt un de tots, temperat i ple d'harmonia, i des d'aleshores en tot el que s'emprèn, tant si treballa per enriquir-se, com si té cura del seu cos, com 40 45

⁷² És a dir, que tothom faci el seu ofici. Després expressa el temor que quan traslladi la idea de justícia de la ciutat a l'individu s'esborri o si més no s'enfosqueixi, de manera que resulti impossible de reconèixer. Per demostrar que no és així, Plató recorre a una prova d'ordre comú: l'home que s'assembla a una ciutat que sigui justa podrà ser injust en el sentit ordinari del mot?

⁷³ Per provar la correcció de la seva concepció de la justícia Plató recorre a quatre criteris presos de la vida ordinària i que recolzen en quatre associacions vulgars del mot. Els tres primers toquen la probitat i la lleialtat en la vida pública i privada, i en el quart (adulteri, indiferència envers els pares, oblit dels déus) es relaciona amb la moralitat en general. Aquí Plató no es preocupa de demostrar que aquests virtuts resulten de la seva concepció de la justícia, tó Tà éauroū npàTieiv. 5

⁷⁴ Cf. 434d-e. Probablement en el procés hi ha una elevació a la pura Idea de justícia des de les seves diverses manifestacions o revelacions parcials (e'ÍSoAa), tant a la ciutat com a l'individu; la fórmula "fer cadascú el que és D'ell", és a dir, el seu ofici, no fora sinó una d'aquestes imatges. 10

si actua en política, o si negocia amb particulars té per justa i l'anomena tal i bella l'acció que manté i contribueix a realitzar aquest estat de l'ànima, i té per saviesa el saber que inspira aquesta acció; contràriament anomena injusta l'acció que destrueix aquest estat, i ignorància l'opinió que inspira aquesta acció." ⁷⁵

5 "Tens tota la raó, Sòcrates" —va dir ell.

"D'acord" —jo que vaig fer— "si afirmem que hem trobat l'home i la ciutat justos i la justícia que hi ha en ells, em sembla que de cap manera no donaríem la impressió de mentir."

"No, per Zeus!" —va dir ell.

"Ho establim, doncs?"

10 "Ho establim."

XVIII. Aclariment de la injustícia de l'ànima.

15 "Està bé", —vaig dir jo— "a continuació crec que cal examinar la injustícia." ⁷⁶

"Evidentment."

"I no serà necessàriament com una revolució de les tres parts, i un posar-se on no et demanen i un comaratge, i una revolta d'una part contra el tot de l'ànima, perquè governi en ella la part a la qual no correspon, és a dir, aquella tal a la qual per naturalesa correspon de servir, i a l'altra no, perquè pertany a la classe governant? És això el que em penso que direm, i afegirem que en la pertorbació i l'extraviament d'aquestes coses radiquen la injustícia, la intemperància, la covardia, la ignorància, ras i curt, tota la maldat."

"Sí, ho són de debò."

25 "Per tant" —vaig dir jo— "el fer injustícies i el ser injust, i, per altra banda, el fer obres justes, tot això per a nosaltres ja és clar i evident, si és que ho són la justícia i la injustícia."

"I com?"

"Resulta que no hi ha cap diferència" —vaig dir— "entre els qui estan bons i els qui estan malalts, els primers en l'ànima i els segons en el cos."

"Com no hi ha diferència?" —pregunta.

30 "Les coses sanes produeixen salut, les malaltes malaltia."

"És indiscutible."

"El produir salut és fer que les parts del cos es disposin a regir i a regir-se mútuament segons naturalesa, el causar malaltia és regir i regir-se mútuament per quelcom contra naturalesa."

"Sí, és així."

35 "Per tant" —vaig deduir— "fer obra justa és disposar que les coses de l'ànima regeixin i es regeixin entre elles segons naturalesa, i cometre injustícia és disposar que regeixin i es regeixin contra la naturalesa ⁷⁷ per qualsevol altra cosa.

"Perfecte" —va dir ell.

40 "Doncs la virtut, pel que sembla, serà una certa salut, i bellesa, i bona disposició de l'ànima, i el vici una debilitat, una malaltia, una impotència."

"Exactament així."

"De manera que els capteniments honrats duen a l'adquisició de la virtut, i els vergonyosos a la del vici."

"Forçosament."

45

⁷⁵ Aquí surt per primera vegada l'oposició entre saviesa (= coneixement) i opinió, tema que posteriorment serà molt important.

⁷⁶ La injustícia serà àmpliament tractada en els llibres VIII-IX; aquí Plató es limita a fer un esbós preliminar de la injustícia a l'ànima, contrària de la justícia o perfecció moral.

⁷⁷ Aquí i al *Timeu* 82a Plató adopta la teoria d'Hipòcrates sobre l'origen de les malalties, *De nat. hom.* VI, segons la qual la salut consisteix en la bona proporció i la bona mescla de la sang, la flegma i la bilis; quan hi ha excés o defecte d'alguns d'aquestes humors, o estan separats o mesclats indegudament, en tal cas es produeix la malaltia.

XIX. La justícia és un camí preferible a l'obrar malvadament. La virtut ofereix una sola figura, i el vici quatre principals.

"Doncs em penso que ens resta examinar si es treu profit de fer obres justes, de promoure la bellesa, de ser just, i això tant si del qui ho és es veu o no es veu, o se'n treu de l'ésser injust, això ni si el qui ho és no en sigui castigat, o bé que es torni més bo si el castiguen." 5

"Però, Sòcrates" —va dir ell— "em sembla que és ridícula la investigació: si amb la naturalesa del cos ja destrossada ens sembla que no s'ho val de viure ni que tinguem tots el menjar i les begudes i tots els diners i tot el poder, si se'ns pertorba i destrueix la naturalesa d'això mateix que ens fa viure, s'ho valdrà de viure quan l'individu faci el que li passi pel magí tret d'allò que el faria lliure de la injustícia i del malviure, i que li faria adquirir la justícia i la virtut, ⁷⁸ després que totes dues han aparegut certament tal com nosaltres les havíem descrites?" 10

"Sí que fora ridícul" —vaig dir jo— "tanmateix, ja que hem arribat aquí, cal no cansar-nos i examinar l'assumpte com més clarament millor, comprovant que la cosa és així."

"Per Zeus!" —va dir ell— "no hem de renunciar-hi gens ni mica." 15

"Ara vine" —vaig fer jo— "per veure com és la maldat i les figures que presenta, que, pel que sembla, també això és digne de la nostra contemplació."

"Et segueixo" —va dir ell— "tu parla."

"Doncs bé" —vaig dir jo— "mirant-m'ho com des d'una talaia, ja que ens hem enfilat fins aquí en aquest tema, crec que de presència de virtut només n'hi ha una, mentre que les del vici són infinites, ⁷⁹ però quatre les que cal que ressenyem." 20

"Com ho expliques?" —va dir.

"Tantes com són les menes de constitucions que tenen gènere distint, tantes probablement seran les menes de l'ànima."

"Doncs quantes n'hi ha?" 25

"Cinc menes de constitucions" —vaig respondre— "i cinc menes d'ànimes."

"Digues quines són" —em demanà.

"T'explico" —li vaig dir— "que aquesta mena de constitució que hem recorregut és una sola, però que rep dos noms. Si un home sol hi entra i es diferencia dels altres magistrats, això serà anomenat regne, quan són més d'un, aristocràcia." ⁸⁰ 30

"Es veritat" —digué.

"D'això, en dic un sol gènere" —vaig aclarir— "perquè tant si els seus components són diversos com si és un de sol, no tocaran res digne d'esment de les lleis de la ciutat, ja que havien gaudit de l'educació i de la formació que havíem descrit."

"No fora natural" —assentí ell. 35

⁷⁸ Plató pensa que la vida no és viable pel culpable que fa la seva voluntat, però que pot tornar-se-li si renuncia al vici, cf. Górg. 505a-c i 527b. És un pensament ben notable, paral·lel al de l'ascètica cristiana.

⁷⁹ Aquest principi de la unitat de la virtut i la multiplicitat del vici era pitagòric, i Aristòtil el repeteix, Et. Nic. 1106b.

⁸⁰ Plató ens ha presentat els governants de la seva ciutat com una classe, i per tant en una pluralitat; aquí apunta que el governant pot ser un de sol, i diverses indicacions de la resta de l'obra VII 540, IX 576 i 587, ens duen a la conclusió que Plató considera la monarquia només com una forma especial de l'aristocràcia. Polibi, en el llibre VI de les seves *Histories* pensava de manera radicalment diversa, com el mateix Plató a *Polít.* 302ss., on classifica els règims polítics en monarquies, aristocràcies i democràcies, i els assigna a cadascuna un règim polític degenerat d'elles. 5

I. El mite de la caverna.⁸² Descripció de la situació dels empresonats.

- 5 «Mira, després d'això» — vaig dir-li — «compara la nostra naturalesa, pel que fa a l'educació ⁸³ o a la manca d'ella, amb el cas següent. Contempla uns homes en un habitacle sota terra, com en una caverna, que té un accés obert a contrallum al llarg de tota la cova. I al seu dedins aquells homes hi viuen, des d'infants, encadenats de cames i de braços, de manera que romanen en el mateix lloc i només veuen el que tenen davant, perquè la cadena no els permet de girar el cap.
- 10 Tanmateix tenen la llum d'un foc que crema darrera d'ells, a certa distància i des de dalt. Entre el foc i els empresonats s'enfila un camí, i paral·lel a ell, imagina-t'hi bastida arran una paret com els barandats que els prestidigitadors posen davant del públic ⁸⁴ quan exhibeixen els seus jocs de mans.»
- «Tot m'ho imagino així» —va dir.
- 15 «Doncs ara afigura't uns homes que per darrera la paret porten atuells de tota mena, i que depassen el mur, i imatges i representacions d'animals, unes de ferro i altres de fusta, i tota llei d'objectes: com és natural, dels qui porten tot això, uns callaran i els altres aniran parlant.»
- «Esmentes una imatge ben estranya» —va dir— «i uns empresonats no gens corrents.»
- «Si son com nosaltres!» —jo vaig fer-li— «Perquè, ans que res, creus que, de si mateixos i d'ells
- 20 entre ells aquests homes han vist res que no siguin les ombres que el foc projecta a la paret de la cova que ells tenen al davant?»
- «Com haurien vist res més, forçats com' estan a tenir el cap immòbil de per vida?»
- «I què dels objectes transportats? No hi hauran vist el mateix?»
- «Sí. Què sinó?»
- 25 «Doncs si tinguessin la capacitat de dialogar entre ells no penses que es creurien anomenar els objectes reals en si mateixos quan anomenen les ombres que veuen?» ⁸⁵
- «Indubtablement.»
- «I què, si la presó tingués un ressò que vingués de dalt, et creus que si algun dels qui passen parlava, ells no es pensarien que el qui parla és l'ombra que els transcorre pel davant?»
- 30 «Sí, s'ho pensarien, per Zeus!» —va dir.

⁸¹ Per fer-se càrrec de l'estructura d'aquest llibre, de la finalitat dels seus continguts i del seu valor en el conjunt complex i polivalent de La República cal llegir cr Anàlisi II, pàgs. 125-144, i cal necessàriament esmentar els llibres de J.N. FUNDLAY La disciplina de la caverna i La transcendència de la caverna, traducció castellana de tots dos de Jesús Díaz, Madrid 1969.

5 ⁸² El mite de la caverna respon a la imatge de la radia immediatament precedent, i també al mite final del Fedó (107a-115a), en el qual se'ns explica que nosaltres, homes, vivim pròpiament en un forat molt pregon del globus terraquí, de manera que veiem la llum només a través de boires i de calitges i de núvols. El mite d'ara il·lustra el regne de la tenebra, el regne dels sentits, divers i separat del regne de la llum i de la veritat suprasensible, que és el de la nostra ànima, però que només pot atènyer per mitjà d'un pensament incontaminat, diríem del pensament pur, del simple pensament de l'intel·ligible, en una tensió idiomàtica per assolir un límit que reflecteixi de debò la dicció grega, τό voritón. L'al·legoria de la radia representa els quatre generes d'objectes cognoscibles dels quals es compon l'univers. L'al·legoria de la caverna extreu d'aquesta divisió les conseqüències relatives a l'educació. Els sabers de l'ignorant es limiten als dos primers segments, els ópaià i els So^acrrà. L'educació ens enlaira fins als vonià inferiors, i només el dialèctic (en la imatge de la ratlla limitat al matemàtic, però cf. la nota 122 del llibre VI) arriba als vonià superiors. El tema general del mite de la caverna és la corrupció intel·lectual que se'ns imposa pel nostre empresonament en el cos, és a dir, la nostra dependència dels sentits. Aquest rerefons és òrfic. El símil de la caverna es troba tractat mitjançant el doble sentit del camí gradual: el camí gradual del ser i el del saber, estrictament relacionats entre si. Damunt de tots dos planarà en la visió, llunyana certament, del lloc on els dos camins convergiran, el que el ser envia al que és i el que el saber envia al que sap: és la «idea del bé», o la «figura del perfecte», l'essència del qual no és expressable en paraules, però sí que és captable pel pensament que se li atansa, i imitable per semblança. Acabo dient que Heidegger va fer una coneguda exposició i crítica del mite de la caverna que friedländer Platón, pags. 218-221 exposa i critica també, al seu torn.

15 ⁸³ Vegeu una descripció de la caverna, amb un gràfic il·lustratiu, a República III Pabón-Galiano, *ad loc*.

20 ⁸⁴ Empèdocles considera la terra com una cova, fr. 120 f|Xú6anev TÓ6' un' úvTpon únÓTEYOV. En un fragment òrfic llegim τοῦτο narríp noírloe κΟΤÓ onÉoc; riepoEiSÉc; (*apud* Proclum *Sobre Tim*. 95d). Podeu veure a Èsquil *Les set tragèdies*, versió poètica de Manuel Balasch, Barcelona 1986 *Prometeu*, v. 447-450:

25 Prou que els homes miraven, mes no hi velen,
sentint no oïen, i eren totalment somnis
i formes vanes durant l'opac viure.

No és del tot segur el sentit del genitiu τῶν ζῶντων(ι)ν, que alguns interpreten com referit als prestidigitadors mateixos; en aquest cas la traducció sena: «que alguns és posen al davant.

30 ⁸⁵ Aquí ni la traducció de Pabón-Galiano: «Y si pudieran hablar los unos con los otros, ¿no piensas que creerían estar refiriéndose a aquellas sombras?» no m'agrada, ni tampoc l'alemanya de Schleiermacher: «Wenn sie nun miteinander reden könnten, glaubst du nicht, dass sie auch pflegen würden, dieses Vorhandene zu benennen, was sie sahen?» de manera que adopto la lectura de Chambrý i dono el sentit d'ell, que modifica la lectura dels manuscrits: posa auià en comptes de rauià, adopta la lectura de Jámblic ovio per napóvic i intercala el participi óvouátovTac; després de l'infinitiu óvouá^eiv.

«Vet aquí, doncs» —vaig fer jo— «que uns homes així es creurien que la veritat no és altra cosa que les ombres d'aquelles obres l'artifici.»

«No se'n pot dubtar gens» —va dir.

«Considera, en conseqüència —vaig proposar-li—, «que els guareixen de la seva demència i que me'ls deslliguen de les cadenes.⁸⁶ Si tals coses passaven naturalment, tal com poden ser, sempre que un fos deslligat i de cop i volta me'l fessin redreçar i girar-se d'esquena, i caminar, i mirar la llum, quan fes tot això, es trobaria malament, els ulls li farien pampallugues i no podria contemplar les coses de les quals abans veia les ombres... Què et creus que diria quan algú li expliqués que fins aleshores havia mirat coses inexistents, però que ara veia quelcom més proper al ser, i que hi veia més correctament perquè s'havia girat cap a ell, principalment si li anava mostrant el que passava i el forçés fent-li preguntes a respondre què es? No veus que ell es trobaria en destret i que es pensaria que el que veia abans és més veritable que el que li ensenyen ara?» «Sí, i molt» —va dir.

II. Procés de pujada a la llum i tornada a davallar a la caverna.

«I si se l'obligués a mirar la llum mateixa, segurament els ulls li farien mal i ell ho defugiria, i es tombaria cap a allò que pot mirar, convençut que en realitat és més ciar que les coses que li mostren.»

«Això mateix» —va dir.

«I si algú» —vaig preguntar— «l'arrossegues per aquell accés escarpat i costerut,⁸⁷ i no el deixés anar abans d'haver-lo estirat fins on bat la llum del sol, no li voldria que l'estrebessin i se n'empiparia, i quan arribes a plena llum el seu esclat li ompliria els ulls i no reeixiria a veure ni una de les veritats que ara esmentem?»⁸⁸

«No, no podria» —va dir—, «si més no de moment.»

«Perquè li mancaria el costum, si bagues de veure les coses de dalt. I primer el que veuria més fàcilment serien les ombres, i a continuació, reflectides en les aigües, les imatges dels bornes i de les altres coses, i, finalment, les coses en si, d'aquestes el que afiguraria més fàcilment foren, de nit, les que hi ha al cel, i el cel mateix, esguardant la llum dels astres i la de la lluna, i, posteriorment, de dia, el sol i la seva llum.»

«Sí, com no?»

«I penso que al final, naturalment, podria mirar el sol, però no la seva aparició en les aigües o en alguna altra seu, sinó el sol en si i per sí en la seva pròpia regió: podria contemplar-lo tal com és.»

«Això és forçós» —exclamà.

«I aleshores ja estaria en condicions d'esbrinar d'ell que és el que produeix les estacions i els anys, i que és l'ordenador de tot en l'espai visible, i que, d'alguna manera, també és la causa de tot el que veien abans.»⁸⁹

«És evident» —va concedir ell— «que després de tot allò arribaria a aquesta conclusió.»

«Doncs què? Quan es recordi de la seva primera estança, i del que allà sabia, i també dels seus companys de presó, no et creus que ell es felicitarà del canvi i que els companys de presó li faran llàstima?»

«Sí, í molta.»

«Posem que entre ells hi haguéssim alguns honors í elogis mutus, i premis per al qui veiés més agudament el que passava, i recordés més tenaçment el que acostumava a succeir abans, o després, o simultàniament, i d'aquí n'extragués la màxima capacitat per a vaticinar el futur, et sembla que, tot això, ho retindria amb afany i envejaria els qui entre ells regnen i gaudeixen

⁸⁶ Plató considera l'estada a la caverna l'estat antinatural de l'home, i la seva ascensió al nivell superior i il·luminat un retorn a la seva naturalesa veritable.

⁸⁷ El text grec presenta aquí la figura retòrica anomenada al·literació: àvāvTOuc;... àveín.... àvavaKTElv..

⁸⁸ Cf. la meua traducció castellana del diàleg Teetet esmentada a la nota 82 del llibre VI, del lloc 175b: «Siempre que filósofo tire de uno hacia arriba si alguien accede a subirse con él, desde el nivel "en qué te perjudico yo a ti, o tu a mí?" hasta la investigación de qué es la justicia y qué la injusticia, en qué difieren de todas las demás cosas entre sí, desde ver "si es feliz el rey que ha adquirido grandes riquezas" a la consideración de la infelicidad y de la felicidad humana en su conjunto...»

⁸⁹ Cf. altra vegada el lloc 153c de la meua versió castellana del Teetet. «... probaré que por la "cadena áurea" Homero no entiende otra cosa que el sol, y que muestra que mientras el sol y todo este sistema se mueve todo es y se mantiene tanto entre los dioses como entre los hombres, pero si se inmoviliza como sí lo ataran todas las cosas perecerían y se produciría la subversión del mundo.»

d'honors, o bé que experimentaria allò d'Homer, i que preferiria molt "treballar la terra ⁹⁰ i servir a un home sense propietats" i patir el que fos abans de viure d'opinions i d'aquella altra manera?»
«Crec això últim» —va dir—, «que passaria per sofrir-ho tot abans de tornar a viure de l'altra manera.»

5 «Doncs ara fixa't bé en el que segueix» —vaig dir jo—. «Si aquest home davallés i tornes a seure en el mateix seient, es que ara no tindria" els ulls plens de tenebra ⁹¹, venint tot de sobte del sol?»
«Sí, ben plens» —va dir.

10 «I si hagués de tornar a discernir ⁹² aquelles ombres i a discutir amb aquells encadenats de per vida, quan encara tingués els ulls ofuscats i no pogués fixar la mirada, per a la qual cosa necessitaria un cert temps, no faria riure ⁹³ i es diria d'ell que ara torna amb els ulls malalts per haver pujat a dalt, i que no s'ho val ni tan sols provar de pujar-hi? I que aquell que provés de deslligar-los i de portar-los amunt, si poguessin enxarpar-lo amb les mans i matar-lo, el matarien?»⁹⁴

15 «Sí, és clar» —va dir.

III, *Explicació i aplicació de la imatge.*

20 «Tota aquesta imatge, estimat Glaucó» —vaig dir-li-, «cal que l'enllacis amb el que hem dit abans, la regió que ens és revelada per la vista, l'has de comparar amb l'estança de la presó, la llum del foc que hi ha en ella amb la força del sol, i si ara poses la pujada i la contemplació de les coses de dalt com l'impuls de l'ànima cap a la regió de l'intel·ligible, no erraràs certament la meva expectació, ja que és aquesta la que vols sentir. El déu sap, com sigui, si eventualment respondrà a la veritat. El que, si més no jo, veig, ho veig així: al cim de tot el cognoscible, i encara amb un

25 gran esforç, s'hi veu la idea del bé. Ara, quan ha estat vista, se la reconeix a l'acte com a causa de tot el que és bell i recte, per tal com genera⁹⁵ en el visible la llum i el sol, del qual ella depèn, i en l'intel·ligible per tal com crea ella sola com a senyora, la veritat i l'enteniment. I comprenc que el qui ha d'actuar assenyadament en privat o en públic, cal absolutament que contempli aquesta idea.»

30 «També jo sóc d'aquesta opinió» —explicà—, «i tant com puc, no ho dubtis.»⁹⁶
«En tal cas, au» —vaig dir-li-, «i creu també el que segueix amb mi, i no t'estranyis que els qui arriben a aquest cim es neguin a fer el que fan els homes, sinó que les seves ànimes sempre es veuen constretes a romandre en les altures. La qual cosa d'alguna manera és natural, això sempre que, segons la imatge esmentada, la situació sigui aquesta.»

35 «Es natural, tanmateix» —va dir.

«Doncs què? Et sembla estrany» —vaig continuar— «si un que davalla de la contemplació de les coses divines cap a les maleses humanes és objecte de mofa i fa molt el ridícul, i va a les palpentes, i abans d'haver-se acostumat prou a les tenebres regnants ja es veu obligat a pugnar davant d'un tribunal o en qualsevol altre lloc sobre ombres de justícia o sobre imatges que hi pertanyen, i combatre-les tal com eventualment se les imaginin els qui no han contemplat mai la e

40 justícia en si?»⁹⁷
«No, no em sembla gens estrany» —va declarar.

«Perquè, si més no el qui té seny» —vaig apuntar— «tindrà present que son dues les perturbacions dels ulls i que provenen de dues causes: del pas de la llum a les tenebres i del de

⁹⁰ Cf. PLATO Diàlegs X La República (I-IV), text revisat i traducció de Manuel Balasch, pvre. FBM Barcelona 1989, III 386c, pàg. 100, on cita aquest mateix lloc de l'Odissea.

⁹¹ Baiter conjecturà encertadament que l'optatiu oxoír reclama la partícula modal àv que el copista es deixà per un error mecànic, en començar amb les mateixes lletres la paraula següent.

5 ⁹² YV(UMQTeúü), en tot Plató aquest verb només surt aquí, i els escoliastes l'expliquen amb el sentit que dono a la traducció.

⁹³ Cf. Plató Diàlegs IX Fedre, text revisat i traducció de Manuel Balasch, pvre., FBM Barcelona 1988, lloc 249d, pàg. 80, on es diu del filòsof: «se surt dels costums dels homes i s'està sempre amb el que és diví. La gent el reprèn com si fos un grillat, i no s'adona que és un cas de possessió divina.»

10 ⁹⁴ Plató pensa en la mort de Sòcrates. 'AnOKTeivúvaí és un infinitiu pendens. Schneider el relaciona amb <5p' ou... \eyoito, que en el pensament de Plató equival a àp' ouk oTei yé^wt' àv outón napaoxeív *a« Aévea8ai Sv; els dos últims mots AéyeoGai Úv equivaldrien a ζKeivouc; Úv etnclv. Consrru'it així, ÉKElvouq fóra el subjecte de l'infinitiu ànoKTEivúvaí àv. Baiter i Adam proposen de llegir ànoKTEiveíav óv.

⁹⁵ En grec tekoúoo, de tíktü), verb molt oportú, perquè el sol és fill del bé, cf. VI 506e.

⁹⁶ Sòcrates, Glaucó no l'entén del tot.

15 ⁹⁷ Cf. la descripció del filòsof a Teetet 173-175 i a Gòrgias 486a.

les tenebres a la llum. Si ha pensat que el mateix ocorre a l'ànima, quan en vegi una d'atabalada i impossibilitada de contemplar el que sigui, no se'n riurà nèciament, sinó que esbrinarà a veure si arriba d'una vida més clara, i pateix foscó per manca de costum, o bé si, ascendint d'una ignorància major a un lloc més clar ha romàs plena d'un fulgor més viu, i així felicitarà la segona per aquesta experiència de vida, i es compadirà de la primera, i si se'n volgués riure, la seva riota no sena tan mofeta com la procedent de dalt, de la regió de la llum.»
«Parles de manera molt raonable» —va dir.

5

IV. *Conseqüència: l'educació només és possible per un viratge total de l'ànima.*

10

«Vet aquí que nosaltres» — vaig concretar — «en aquest tema pensem així, en el cas que el que hem exposat sigui vertader: l'educació no és el que proclamen⁹⁸ alguns que es, tot sostenint que quan en l'ànima no hi ha saber ells li posen com si possessin vista en uns ulls cecs.»⁹⁹

«Es això el que diuen» — concedí.

15

«Però el raonament d'ara» — vaig apuntar — «indica que aquesta potencia inherent a l'ànima de cadascú, i l'òrgan amb què tothom aprèn, tal com un ull, no és possible girar-lo de les tenebres a la llum sinó és amb tot el cos, igualment ha de ser retreta¹⁰⁰ del que esdevé junt amb tota l'ànima, fins que sigui capaç de convertir-se permanentment a la contemplació del ser, i el que és més clar del ser, que diem que és el bé: no fa?»

20

«Sí.»

«Per tant» — vaig dir — «hi pot haver una art de descobrir la manera com serà més fàcil i eficaç. perquè aquest òrgan es giri, una art, dic, no pas d'infondre-li visió, sinó de procurar que s'esmeni la que ja té, però que no s'adreça cap on cal ni mira on hauria de mirar.»

«Sembla així» —va dir.

25

«Les altres virtuts de l'ànima, que és com acostumem a anomenar-les, probablement es troben en alguna proximitat del cos (perquè en realitat no se li incorporen si abans no li han estat introduïdes per costum i exercicis), però la virtut del coneixement sembla naturalment que sigui afí a quelcom més que res diví,¹⁰¹ perquè mai no perd la seva potencia, i, sotmesa a un viratge, esdevé profitosa i útil o bé inútil i perjudicial. És que no t'has adonat d'aquells que diem que son malvats, però savis, com la seva animeta s'hi guipa coentment, i com contempla agudament allò vers el qual és adreçada, perquè no està pas malament de la vista, la qual tanmateix ha de servir a la dolenteria, i com més agudament hi veu tant més villanament fa mal?»

30

«Molt que me n'he adonat» —va dir-me.

«I, per tant» —vaig reprendre—, «si ja a la infantesa es fes l'operació i es tallessin aquestes diguem-ne boles de plom congènites a la naturalesa que li surten pels banquetes i pels plaers així i per les golafries i tiren cap avall¹⁰² la visió de l'ànima, si allunyada d'aquestes coses es girés cap a la veritat, aquesta mateixa ànima en els mateixos homes la veuria amb la màxima agudesia tal com ara veu allò a què s'adreça.»¹⁰³

35

«I és natural» —va dir.

40

«Doncs què? De tot el que hem dit no se'n desprèn naturalment i necessària que ni els no educats i inexperts en la veritat no es posaran davant de la ciutat com cal, ni tampoc aquells als qui permetem que s'ocupin indefinidament en l'estudi? Uns, perquè no tenen un únic objectiu a la seva vida, de cara al qual ho facin tot, tant el que realitzen particularment per a ells, o en públic, i els altres perquè es neguen a actuar voluntàriament, creguts que ja en vida sojornen a les illes dels benaurats?»

45

«Dius la veritat» —acceptà.

⁹⁸ El verb ἔνανYéAAea6ai era molt usat pels sofistes, cf. *Gòrgias* 447c i *Isòcrates Contra els sofistes* 1.

⁹⁹ Els sofistes pretenien introduir el saber dins de l'ànima, però el saber ja hi es, ja que aprendre és recordar. Vegeu PLATO *Diàlegs VII Fedó*, text Í traducció de Jaume Olives i Canals, FBM Barcelona 1962, lloc 72e-76d, i principalment 73a, pàg. 80: «...aquell argument que tu, Sòcrates, acostumes a repetir sovint, segons el qual per a nosaltres aprendre no és altra cosa que recordar. Llavors cal necessàriament que en un temps anterior hàgim après el que ens és recordat.»

5

¹⁰⁰ En grec nepiaKiéov, al·lusió a la màquina teatral dita nep[KQTO<;.

¹⁰¹ Aquí Chambry tradueix navióç; uàXAov «quelque chose de plus divin» i Pabón-Galiano tradueixen: «a algo ciertamente más divino», però jo crec que cal traduir l'expressió amb el seu valor més pie i obvi.

¹⁰² Mantinc amb Chambry la lectura nepiKÓTúJ, contra Hermana i Pabón-Galiano, que separen el mot en dos i atetitzen el primer: [nep] Kátú>.

10

¹⁰³ Plató torna a pensar en Alcibiades.

«Per tant, el nostre deure de fundadors consistirà» —vaig dir— «a forjar les naturaleses més bones a arribar a aquesta noció que ara mateix dèiem que és la màxima, la contemplació del bé, i efectuar aquella ascensió, i quan hagin pujat i à s'hi vegin suficientment, que ells no cedeixin a allò a què ara cedeixen.»

5 «A què et refereixes, a veure?»

«Han de quedar-se a aquesta regió» —vaig aclarir-li— «i no avenir-se a tornar a davallar cap a aquells empresonats, ni a participar de les seves penalitats, i tampoc del seus premis, això tant si aquests son més bons o més dolents.»

10 «Però aleshores» —ell que em va objectar— «els farem injustícia i els forçarem a una vida inferior quan poden menar-ne una de superior.»

V. Precisament els filòsofs més formats com a tals, cal que els obliguem a governar fins i tot contra la seva voluntat.

15 «Has tornat a oblidar,¹⁰⁴ bon amic» —vaig reprendre—, «que l'objectiu de la llei no és que a la ciutat hi hagi un llinatge que s'ho passi molt bé, sinó que s'enginya perquè aquest sigui l'estat general de la ciutat, fent concordar els ciutadans per la persuasió i també per la força, fent que es transfereixin entre ells els profits en què cadascú pugui beneficiar la comunitat, i que la llei mateixa
20 introdueix aquests homes a la ciutat no perquè tothom campi per on vulgui; la llei utilitza aquests homes per reforçar els vincles de la ciutadania.»

«Tens raó» —va reconèixer—, «me n'havia oblidat.»

25 «Adona't, dones, Glaucó» —vaig dir-li—, «que no fem cap tort als qui entre nosaltres es dediquen a la filosofia, sinó que els parlarem amb justícia quan els obligarem a vetllar pels altres i a vigilar-los. Perquè els direm això, que els qui a les altres ciutats esdevenen filòsofs, és natural que no participin dels afers d'ella, perquè ells es fan filòsofs lliurement i contra la voluntat de qualsevol constitució, i que és molt raonable que el qui ha crescut per si mateix, ja que no deu a ningú el fet d'haver pujat, tampoc no s'agradi d'abonar a ningú el preu de la seva criança. Però nosaltres us hem procrear com els reis i els caps en els eixams,¹⁰⁵ per a vosaltres i per a la resta de la ciutat,
30 més ben educats i més perfectament que aquells, i més capaços de participar d'un domini i de l'altre. Per tant, hem de tornar a baixar, cadascú quan li toqui, a la vivenda dels altres i us heu d'acostumar a mirar en la fosca; en habitar-vos-hi hi veureu deu mil vegades més bé que els d'allà, i reconeixereu cada imatge¹⁰⁶ i el que representa, perquè haureu contemplat prèviament la bellesa veritable, i la justícia veritable, i el bé veritable. I així la ciutat serà habitada a la llum del dia,¹⁰⁷ i no com entre somnis, com ara moltes ho son per gent que brega amb les ombres i que es barallen entre ells pel govern, com si governar fos una gran cosa. En tot cas la veritat és aquesta: la ciutat en la qual els qui es disposen a governar son els qui menys ho desitgen serà indiscutiblement la més ben administrada, i on hi haurà menys revoltes. I ocurrerà el contrari en aquella que tingui uns estadistes a la inversa.»

40 «És exactament així» —va dir.

«Creus, doncs, que els nostres alumnes, si ens senten dir això, no ens en faran cas i no es prestaran, cadascun quan li toqui, a prendre part en els esforços de la ciutat, tot i que es passaran la major part del seu temps entre ells, vivint en l'àmbit de la pura idea?»

45 «Fora impossible que ens desobeïssin» —va dir—, «per què manem coses justes a homes de debò justos. Però, indubtablement, cadascun es farà càrrec del govern només per l'obligació estricta, ben a la inversa dels qui ara regeixen a totes les ciutats.»

¹⁰⁴ No fou Glaucó, sinó Adimant el qui a IV 419a no atinà en això, que el governant ha de cercar la felicitat de tots els ciutadans i no únicament la d'uns quants.

¹⁰⁵ Sembla que aquesta era una imatge familiar en els cercles socràtics, cf. XENOFONT *Ciropéaia* V 1, 25: «Tu em sembles fet per ser rei, com el rei de les abelles és rei en el rusc.» L'autor s'adreça directament als hipotètics governants.

5 ¹⁰⁶ En grec εἰς τὸν ἄνθρωπον, que abraça a l'encop les ombres i els objectes que les fan, és a dir, tot el món de la caverna, que és imatge pel que fa a l'exterior. En canvi, a 532b-c s'aplica estrictament als objectes, en oposició a les ombres que fan, i a 516a designa només les ombres com a imatges dels objectes.

¹⁰⁷ Aquí en el text grec hi ha l'oposició dels mots ὕπνῳ «en estat de vigília» i ὄψνῳ «somni» que designa el món dels somnis. De manera que la meua traducció és un pel lliure. Cf. V 476c i HOMER *Odíssea* XIX, 547.

«Company, és ben bé així» —jo que vaig fer-li—. «Perquè si als qui han de governar els trobessis una mena de vida preferible a la de regir, en tal cas és possible que te'n surti una ciutat ben administrada, perquè només en ella manaran els veritables rics, no els qui ho son d'or, sinó en allò que cal tenir a l'home per ser fel·l·iç., una vida assenyada i bona. Però si captaires i desproveïts de béns propis s'adrecen als negocis públics creguts que podran arrambar amb propietats, això no funciona, perquè el govern es convertirà en objecte de disputes, aquesta baralla serà interna i civil i ells es perdran mútuament i destrossaran la ciutat.»

«Quina gran veritat!» —va dir.

«De manera que em podries indicar» —vaig preguntar-li— «alguna altra vida que menyspreï els càrrecs polítics i que no sigui la genuïnament filosòfica?»

«No, per Zeus!» —va dir-me ell.

«I cal tanmateix que, gens enamorats com estan del govern, hi vagin, perquè altrament els rivals en aquest amor els faran la guerra.»

«Sí, com no?»

«Aleshores, quins d'altres en forjaràs que s'adrecin a la custòdia de la ciutat més que no pas aquests que son els més sensats quant a allò amb què la ciutat és més ben habitada, i a més a més gaudeixen dels altres honors i d'una vida preferible a la de l'estadista?»

«Només a aquests» —va dir-me ell.

VI. Sabers exigibles per a la formació del filòsof.

«Vols, dones, que examinem com és que arribarem a formar homes filòsofs, com els farem emergir a la llum, tal com diuen que hi ha qui des de l'Hades ha arribat als déus?»¹⁰⁸

«Sí, com podria no voler-ho?» —va dir.

«Naturalment, la cosa no serà com capgirar un palet,¹⁰⁹ ans una girada de l'ànima des d'un dia noctuós fins al dia veritable que és l'ascensió del ser, el que direm que és la filosofia vertadera.»

«Exactament així.»

«Per tal, cal esbrinar quin dels sabers té aquesta potencia.»

«Sí, com no?»

«I quin podria ser, Glaucó, el saber de l'ànima que estreba de l'esdevenir fins al ser? Però la cosa, la veig dient-la així: no establíem¹¹⁰ que els nostres governants en la seva juvenesa havien d'haver estat arietes guerrers?»

«Sí, ho establíem.»

«Caldrà, dones, que el saber que cerquem tingui això a més a més d'allò?»

«Què vols dir?»

«Que no sigui inútil per als homes guerrers.»

«Caldrà que no ho sigui» —va dir—, «tanmateix si és possible.»

«Doncs abans certament també els educàvem¹¹¹ per mitjà de la gimnàstica i de la música.»

«La cosa és així» —acordà.

«I la gimnàstica s'embolica¹¹² amb el que neix i es mor, perquè modera el creixement i la davallada del cos.»

«Bé ho sembla.»

«Per tant, no pot ser aquest el saber que cerquem.»

«No, no ho pot ser.»

«Qui sap si serà la música tal com al principi la descrivíem?»

¹⁰⁸ Heracles, Asclepi, Semele i altres divinitats havien pujat al cel.

¹⁰⁹ Es tractava del joc dit óorpciKivóia; els jugadors es dividien en dos equips, separats per una ratlla divisòria, sobre la qual es tirava un palet blanc per un cantó i negre per l'altre. Els d'un bàndol cridaven vύ^ (negre) i els de l'altre n.népa (dia); la cara de què queia el palet: decidia qui perseguia i qui era perseguit. Cf. *Fedre* 241b. Plató vol dir que no es tracta de tirar un palet enlaire, a veure de quin color cau; l'educació i la formació és quelcom infinitament més important.

¹¹⁰ A III 403e, 416d, cf. més avall, VIII 543d.

¹¹¹ Cf. II376ss.

¹¹² El verb τευτό^ιο, que és molt poc usat, té un matís una mica despectiu.

- «Però és que aquesta és la contrapartida¹¹³ de la gimnàstica, si ho recordes,¹¹⁴ I educa els costums dels guardians: els confereix una concinnitat segons una harmonia i una regularitat segons un ritme, i atorga als discursos altres característiques paral·leles a aquestes —va dir—,¹¹⁵ tant als mítics com als històrics. Però la música no ofereix cap saber que meni a l'objecte més alt que ara tu tens a la vista.»
- 5 «Me'n fas memòria molt exacta» —vaig precisar-li—, «perquè en realitat no tenia res d'això. Doncs, genial Glaucó, què podria ser? Perquè totes les arts em semblen ser poqueta cosa...»
- «És que ho són. Doncs, a veure, quin altre saber ens queda, si descartem la música, la gimnàstica i les arts?»
- 10 «Endavant: si fora d'elles» —vaig fer jo— «no podem agafar-ne cap, prenguem-ne una que les abraçi totes.»
- «I quina?»
- «Doncs una de general, emprada per totes les arts, i sabers,¹¹⁶ i operacions mentals: tothom ho ha d'aprendre en les beceroles de tot.»
- 15 «A quin saber et refereixes?» —pregunta.
- «A aquesta cosa tan senzilla com és reconèixer l'u, i el dos, i el tres, vull dir, en una paraula, el nombre i el càlcul¹¹⁷. És que no ocorre en tot, que qualsevol art i saber forçosament participa d'ells dos?»
- «Sí, i molt» —va dir.
- 20 «I l'art de la guerra?» —vaig preguntar-li.
- «En necessita molt» —va respondre.
- «Perquè és un general ben ridícul» —vaig postil·lar— «aquest Agamèmnon que Palamedes¹¹⁸ ens presenta a les tragèdies. No t'has adonat que diu que fou ell el qui, per haver-se inventar els nombres, va establir la disposició de l'exèrcit davant de Troià, i que va fer el recompte de les naus
- 25 i de tota la resta, això com si abans ningú no ho hagués comptat i Agamèmnon, pel que sembla, no hagués ni sabut quants peus tema, ates que no sabia comptar? En tal cas, quina mena de general hauria pogut ser?»
- «El que és jo, crec que un general ben galdós» —va dir—, «si això és veritat.»
- 30 *VII. Determinació de les percepcions aptes per a suscitar una intel·lecció.*
- «De manera que no establirem» —vaig inquirir— «que per a un guerrer els nombres son un saber imprescindible?»
- «Sí, i més que res, certament» —va respondre—, «això per poc que hagi d'entendre a formar files,
- 35 però en tot cas si ha de ser simplement un home.»¹¹⁹
- «A veure, en aquest saber, hi veus» —vaig preguntar-li— «el mateix que hi veig jo?»
- «De què es tracta?»
- «Probablement es un d'aquells que cerquem, que duen naturalment a la intel·lecció, però ningú no l'utilitza correctament, això quan és de cap a peus dels que en ventat estreben cap a l'essència.»
- 40 «Com ho expliques?» —pregunta.
- «Provaré d'ensenyar-te el que a mi, si més no, em sembla» —jo que vaig fer-li—. «I a mesura que per mi mateix vagi distingint el que és conductor cap a allò de què parlem del que no ho es, ho vas considerant amb mi, í aleshores m'ho acceptes o m'ho refuses, perquè també nosaltres veiem més clarament si la cosa és o no com jo la presento.»

¹¹³ Cf. III 410c-412a, i Timeu 88a-b, on Plató ensenya el risc d'una vida intel·lectual i d'una exercitació gimnàstica massa intenses. Cf. també Isòcrates Discursos II, traducció y notas de Juan Manuel Guzmán Hermida Madrid 1980, Sobre el cambio de fortunas 182, pàg. 123: .Ambas materias (filosofía i gimnástica) esian en correspondencia, unidas y concordadas, y gracias a ellas, sus maestros hacen a las almas más sensatas y a los cuerpos más útiles y no separan mucho ambas educaciones entre si, sino que las usan de manera paralela en sus enseñanzas, ejercicios y demás cuidados.

¹¹⁴ Cf. III 410c-412a.

¹¹⁵ Aquí Plató ha repetit un verb de dir en estil directe. Alguns manuscrits diuen εἶπεν., lectura dubtosa.

¹¹⁶ Aquí οἰάvoια no significa "saber discursiu" com a VI 51 id, sinó únicament la noció genèrica de saber.

10 ¹¹⁷ Els matemàtics grecs feien una distinció entre la ciència dels nombres (ἀριθμητική) i l'art de calcular (ἰσχυρισμική). L'educació començava per l'art de calcular.

¹¹⁸ Plató parla com si el molestés l'atenció prestada pels tràgics a Palamedes. En efecte, Esquil, Sòfocles i Eurípides van compondre, cadascun pel seu cantó, un Palamedes. En la seva obra perduda Defensa de Palamedes el sofista Gòrgias li atribuïa la invenció de l'aritmètica.

¹¹⁹ A Lleis 747b i principalment a 819d Plató declara que el fet de no saber aritmètica assimila els homes als porcs.

«Tu, ves-m'ho mostrant, doncs» —va dir.

«Bé, t'ensenyó» —vaig fer-li— «que en les percepcions hi ha coses que no exigeixen que la intel·lecció examini res, b perquè la mateixa percepció les ha judicades a bastament; en canvi, en tenen d'altres que exigeixen en tot i per tot que la intel·lecció en faci un examen, perquè la percepció no n'ha tret res de bo.» 5

«Evidentment, et refereixes» —apunta— «al que es veu de lluny i a les pintures amb ombres.»

«No has entès en absolut el que vull dir» —vaig observar-li.

«Doncs a veure, què és el que vols dir?» —em pregunta.

«El que no exigeix res» —vaig aclarir-li— «és el que no desguassa simultàniament en percepcions oposades, però el que hi desguassa, jo ho posposo com a exigent, perquè en aquest cas la percepció no revela més això que allò, i tant se val que hi recaiguin de prop o de lluny. El que t'explico, ho veuràs més clar així: diem que aquí tenim tres dits, el polze, l'índex i el gros.» 10

«Totalment d'acord» —va fer.

«Pensa que parlo d'ells per tal com els veig de prop. Considera, doncs, el que et diré d'ells.»

«Què?» 15

«Evidentment, cadascun d'ells és dit de la mateixa manera, ¿i per aquí no hi ha cap diferència tant si el veiem al mig o bé al final, tant si és blanc com si és negre, tant si és prim com si és gruixut, digues el que vulguis de coses així, perquè en res d'això l'ànima de la gent¹²⁰ no exigeix un aclariment posterior a la raó, a veure un dit, què es; en efecte, la visió no assenyala enlloc que un dit sigui quelcom contrari a un dit.» 20

«És evident que no» —concedí.

«És innegable, doncs, que això no exigeix ni reclama res a la intel·lecció.»

«Naturalment.»

«Doncs aleshores, què? És que, d'aquest dits, la visió veu suficientment si son grossos o esquifits, i per a ella no hi ha cap diferència que sigui el dit del mig o que estigui a un cantó, i diem el mateix del tacte, que li és indiferent que siguin gruixuts o prims, flonjos o durs? I els altres sentits no es mostren deficientes pel que fa a aquestes qualitats? O és que el sentit ordenat inicialment a la duresa no ho serà també a la blanesa, i no comunicarà a l'ànima que un mateix objecte li dona percepció de duresa i de blanesa?» 25

«Sí que és així» —va dir ell.

«No és, per tant, indefugible que en casos d'aquests l'ànima es trobi en destret¹²¹ quant als senyals que li dona el sentit en si quan predica de la duresa que és flonja, i de la levitat que és feixuga? Què són la levitat i la feixuguesa, si aquesta assenyala levitat, i la levitat feixuguesa?»

«És cert» —va dir ell—, «aquestes afirmacions han de ser molt estranyes a l'ànima, i reclamen una reflexió.» 30

«Naturalment, en aquest cas» —vaig observar—, «l'ànima recorre al càlcul i a la intel·lecció per examinar si aquestes coses que li son anunciades son dues o bé una.»

«Sí, com no?»

«I si es veu que son dues, una es mostrarà distinta de l'altra.»

«Sí.» 40

«Doncs si cadascuna és una i en el conjunt son dues, aquestes dues, certament, les veurà per separat; altrament inesperades, no en veuria dues, sinó una.»

«Correcte.»

«Però vet aquí que la visió veu el gros i el petit, diem, però no separadament, sinó confusament. O no?» 45

«Doncs per aclarir això la intel·lecció es veu forjada a considerar la grandesa i la petitesa, però no pas confoses, sinó separadament, a l'inrevés de com ho féu la visió.»

«Exacte.»

«Per tant, sigui com sigui, primer ens sobreve la qüestió de què és la grandesa i què és la petitesa.» 50

«Sí, en tot i per tot.»

¹²⁰ Tradueixo τὸν νοῦν -de la geni». Hi ha filòlegs que han atetitzat el genitiu, però a tort; Chambry tradueix -chez la plupart des hommes» que potser no és una traducció rigorosament fidel, per tal com l'afirmació e Plató em sembla més general, que no exclou pràcticament ningú.

¹²¹ En grec ἀνοπελν, verb típicament socràtic, «trobar-se en destret» intel·lectual, perplex, que és el principi de la ciència. Cf. *Teetet* 151a.

«I vet aquí això: tenim, per un cantó, l'intel·ligible, i per l'altre el visible.»
«Es ben exacte» —concedí.

VIII. Utilitat del càlcul en la formació de l'ànima filosòfica.

5

«Això es, dones, el que ara mateix jo provava de dir, que hi ha coses que reclamen reflexió, i n'hi ha que no; les primeres recauen en els sentits junt amb els seus contraris i plantegen aquesta exigència; les segones no, i no susciten cap intel·lecció.»

«Ja t'entenc, per descomptat» —va dir ell— «i sóc del mateix parer.»

10 «Doncs què? El nombre i la unitat, a quin dels dos et sembla que pertanyen?»

«No ho veig clar» —va dir.

«Doncs estableix una analogia amb el que hem dit abans, perquè si la unitat en si mateixa és vista de manera suficient o bé és prou entesa per algun sentit, en tal cas no estrebarà gens cap a l'essència, que és el que comentàvem del dit.¹²² Però sí conjuntament amb la unitat sempre es veu també quelcom que la contradueix, de manera que no hi ha res que sembli ser més unitat que no pas el seu contrari,¹²³ aleshores cal un judici ulterior, i l'ànima hi resta en destret i cerca, i mou en si mateixa el pensament, i es preguntà què és en si la unitat, i així la indagació de la unitat esdevé conductora i es gira cap a la contemplació del ser.»

«Seguríssim» —va dir—,¹²⁴ «la visió del ser té aquesta propietat, i no pas poc, perquè veiem la mateixa cosa a l'ensem com a una i com a infinitament múltiple.»

20 «Si això passa amb el número u» —vaig deduir jo— «el mateix passarà amb els altres números.»
«Naturalment.»

«Però vet aquí que el càlcul i tota l'aritmètica tracten del nombre.»

«Sí, i molt.»

25 «I això sembla que és conductor cap a la veritat.»

«Sí, i moltíssim.»

«En conseqüència, pertany als sabers que cercàvem. Perquè el guerrer hi ha d'ésser expert de cara a les formacions, però el filòsof amb l'aritmètica i el càlcul transcendeix el visible i l'esdevenir i assoleix l'essència; altrament mai no arribaria a aritmètic.»¹²⁵

30 «La cosa és així» —va dir.

«Però el nostre guardià resulta certament que és guerrer i filòsof.»

«Doncs què sinó?»

«Per tant, convindria imposar per llei aquesta assignatura i convèncer els qui han de fer-se càrrec del més important de la ciutat que es lliuressin al càlcul i que se n'ocupessin, però no d'una manera vulgar, sinó fins haver arribat a la visió de la naturalesa dels nombres per la intel·lecció en si, no de cara a comprar i a vendre, que és com se n'ocupa la cura pròpia dels comerciants i dels marxants, sinó en prevenció de la guerra i encara per l'ànima en si i per la facilitat del seu tomb des de la gènesi cap al ser i a la veritat.»

«Molt ben dit!» —exclama.

40 «I ara entenc també» —vaig dir— «quan ja hem exposat la indagació referent al càlcul, que és cosa bella i ens és múltiplesment útil per a això que intentem, sempre i quan el cultivem pel saber i no per a negociar.»

«I com és que és bell?» —pregunta.

45 «Doncs és el que ara mateix dèiem, que porta l'ànima molt amunt i la fa raonar sobre els nombres en si,¹²⁶ i no queda satisfeta que algú li presenta nombres que tenen cossos visibles i tangibles, i tracta d'ells. Perquè d'alguna manera saps bé que els entesos en la matèria quan algú vol dividir de pensament la unitat en si, hi fan gresca i no ho accepten; si tu divideixes la unitat, ells van i la

¹²² És el membre de la mà, no el participi del verb «dir», naturalment.

¹²³ O sigui, la multiplicitat: el grec diu tanmateix ΤΟὔνυαίον, de manera que en traduir «multiplicité» Chambry interpreta. Noto encara que al Parmènides 129b, 144e Plató depassa la multiplicitat de la unitat visible per tractar un problema superior, la multiplicitat metafísica de l'u en si.

5 ¹²⁴ Chambry en la seva traducció ha omès aquest incís en estil directe.

¹²⁵ Aquí hi ha un joc de paraules que no es pot reflectir en la traducció; l'original grec juga amb els dos sentits del mot ΑΟΥΙΟΤΙΚΟΣ: «propi o apte per al càlcul» i «racional».

¹²⁶ Els nombres en si son per a Plató nombres matemàtics individuals i res més. La seva situació és intermèdia entre els objectes sensibles i les idees.

multipliquen, per por que la unitat no sigui eventualment vista com el número u, sinó com a moltes parts.»

«Tens tota la raó» —va dir ell.

«Què creus, doncs, Glaucó, si algú els preguntes: "Vosaltres, homes meravellosos, de quina mena de nombres discutiu, i on es troben unes unitats com les que preteneu que son, cadascuna perfectament igual a l'altra, i gens diferent, en absolut, i que en si no té parts?" Què et penses que ens respondrien?»

«Jo això, que discuteixen sobre aquells nombres que només son pensables, i que son totalment impossibles de posseir de qualsevol altra manera.»

«No t'adones, doncs, estimat amic» —li vaig preguntar—, «com probablement aquesta assignatura és de debò necessària, atès que es veu que força l'ànima a fer servir la intel·lecció en pro de la veritat en sí?»

«Això, sí que ho fa, i moltíssim» —em va dir.

«I què? Potser ja has notat que dels dotats naturalment per al càlcul també és palesa que en altres sabers comprenen¹²⁷ ràpidament, en canvi, els de natural lent, quan se'ls ensinistra en càlcul i s'hi entrenen, en el cas que no n'extreguin cap profit, si més no tots hi guanyen que se superen a si mateixos tornant-se més aguts?»¹²⁸

«Sí que és així» —va dir.

«I certament, pel que penso, no trobaràs fàcilment gaires coses que exigeixin tant d'esforç, al qui s'hi dedica i s'hi exercita com precisament el càlcul.»

«Ben cert que no.»

«Doncs per tots aquests motius aquesta és una assignatura que ens cal no abandonar; cal que eduquem en ella els de naturalesa òptima.»

«Totalment d'acord» —ell que féu.

IX. Promoció de la geometria

«Per tant, això ens queda ja ben establert» —vaig indicar—; «examinem en segon lloc si ens convé des d'algun aspecte el que li ve darrera.»¹²⁹

«Què es? No et referiràs pas a la geometria?»¹³⁰ —preguntà.

«Sí, exactament» —jo vaig fer.

«És evident que ens convé, per tal com fa referència a les operacions de guerra. En efecte, per traçar el pla dels campaments, per conquerir places fortes, per concentrar les tropes o per desplegar-les, i per tot el concernent a la direcció de l'exèrcit en el moment del combat, o bé en les marxes, hi ha una gran diferència que ho faci un expert en geometria, o un que no ho sigui.»¹³¹

«Tanmateix, per a tot això» —jo vaig fer-li— «n'hi ha prou amb una petita part de l'aritmètica i de la geometria, però la part d'elles més gran i més avançada, cal que examinem si ens arriba fins a allò, vull dir si ens fa veure més fàcilment la idea del bé. Ambdues cooperen, vam dir, a forjar l'ànima a girar-se cap a aquella regió on hi ha la màxima benaurança del ser¹³² que ella, l'ànima, ha de contemplar sigui com sigui.»

«Ben dit» —va dir ell.

¹²⁷ Cf. *Lleis* 747b i 819e.

¹²⁸ Cf. Isòcrates *Discursos* II, introduccions y notas de Juan Manuel Guzmán Hermida, Madrid 1980 *Sobre el cambio de fortunas* 266, pàg. 142: (dels estudis matemàtics) «los llamo ejercicio del espíritu, preparación a la filosofía».

¹²⁹ L'ordre de les ciències sembla que era el següent: óptBírrnKí'i, que tracta del que s'anomena npúTn. aũE,r] «primer desenvolupament» (d'un punt que forma una ratlla o d'una unitat que forma nombres). Després ve la SeuTépo aũ^r] (528b), el desenvolupament d'una ratlla que forma un pla (geometria plana). Després ri Tpiin aũ^n. o be fl τινν KÚfkun aũt-r). és a dir, el desenvolupament d'un pla que forma un sòlid en repòs (estereometria). I a continuació les dues ciències del sòlid en moviment, que son l'astronomia i la música.

¹³⁰ Hi ha molts testimonis de la importància atribuïda per Plató a la geometria; Diògenes Laerci IV 10 diu que al frontispici de l'Acadèmia hi havia la inscripció un&EK; àveúueTpoq eloiToi uoũ iflv orévriw »que no penetri sota el meu sostre ningú que no sàpiga geometria»; també s'atribuïa a Plató la dita i> QEÓC; àel

¹³¹ Cf. xKNOKJNT *Memorables* IV 7, 2. Probablement el nom de la mateixa geometria prové d'aquesta finalitat pràctica. Mogui per les paraules de 525b-c, Glaucó atén només l'aspecte pràctic de la geometria, sense acabar de convèncer Sòcrates, naturalment.

¹³² A VI 509b Plató diu del bé «que en si no és el ser, sinó que li és més amunt i el supera en poder i en dignitat.» I Glaucó crida: «Per Apol·lo (cf. la nota 115 del llibre VI), quina meravella!» Però això no empatxa que Plató aquí digui que el bé és el més benaurat dels sers, a 518c la part més brillant del ser (τοũ óvToq TÓ tpavóTorov) i a 532c el més excel·lent dels sers (τοũ àpiórov ζv TOiq oúai). Per tant, l'adjectiu còmic que Plató adjudica a Glaucó en el lloc esmentat 509b no és desencaxat.

«De manera que la geometria, si ens força a la contemplació del ser, ens convé, si a la de l'esdevenir, no ens convé.»
«Ho establim així, per descomptat.»
«I vet aquí una cosa que no ens discutirà ningú» —vaig fer— «per poca geometria que sàpiga, que en si aquest saber no té gran cosa a veure amb el que prediquen d'ell els qui el manegen.»
5 «Com ho dius?» —preguntà.
«Sí, perquè parlen amb termes ridículs i mesquins: és a tall de pràctics i de cara a una pràctica que estableixen tota la seva terminologia: verbegen quadratures í construccions sobre una línia¹³³ i hi afegeixen la resta per l'estil. Però tota aquesta disciplina és cultivada de cara al coneixement.»¹³⁴
10 «Sí, en tot i per tot» —reconegué.
«I encara ens caldrà reconèixer una altra cosa.»
«Quina?»¹³⁵
«Que la cultivem cercant el ser etern, no el ser que ara neix i després pereix.»
«Doncs molt ben reconegut» —exclamà—, «perquè la geometria és coneixement del ser etern.
15 «I per tant, noble amic, també estreba l'ànima cap a la veritat i aconseguix que el pensament del filòsof retingui en les altures el que ara deturem aquí baix de manera tan poc escaient.»
«Sí, ho fa tot el que pot» —declara.
«En conseqüència, hem de vetllar tant com puguem» —vaig dir— «perquè la gent en la teva bella ciutat¹³⁶ domini la geometria. I els guanys addicionals que comporta tampoc no són
20 menyspreables.»
«A quins et refereixes?» —pregunta.
«A aquells que tu deies, certament, referents a la guerra. Però també en totes les altres assignatures quant a assimilar-les més bé, sabem, com sigui, que hi haurà una gran diferència entre els qui s'hagin dedicat a la geometria i els qui no.»
25 «Una diferència decisiva, per Zeus!» —va dir ell.
«L'establim, doncs, com a segona assignatura per als joves?»
«Sí, l'establim.»

30 *X. Interès de l'astronomia, però és prèvia l'estereometria,¹³⁷ una ciència encara no formulada perfectament¹³⁸*

«Doncs què? Posem en tercer lloc l'astronomia? O no et sembla bé?»
«A mi sí, no ho dubtis» —va fer-me—, «perquè notar cada vegada amb més precisió no solament els mesos, sinó també les estacions de l'any no convé només a l'agricultura i a la nàutica: no
35 menys a l'art de la guerra.»
«Ets ben graciós» —li vaig dir—, «perquè fas l'efecte que la gent et fa por, com si semblés que els prescrius assignatures que no serveixen per a res. Tanmateix no és res menyspreable, però sí que és difícil de creure que en totes aquestes assignatures, l'òrgan de l'ànima que correspon a
40 cadascuna d'elles es purifica i reviu quan s'havia quedar cec i s'havia mort a mans de les altres professions, tot i que la seva conservació val més que deu mil ulls, perquè és l'únic per mitjà del qual es contempla la veritat. De manera que els qui son d'aquest parer apreuaran d'una manera de no dir les teves assercions, però els qui, de tot això, encara no n'han observat res, aquests, naturalment, pensaran que el que dius no té trallat. De manera que s'ho valdrà que ara mateix
45 decideixis per quin dels grups parles, o qui sap si per cap dels dos grups, sinó que esbrines la cosa preferiblement de cara a tu mateix, només que tampoc no vols escatimar res a d'altres que, d'això, en puguin extreure algun profit.»
«Si és així» —va dir—, «prefereixo fer-ho de cara a mi mateix, tant el parlar com les preguntes í respostes.»

¹³³ TETpaytúvíEiv és construir un quadrat igual a una àrea donada; napaTEíveiv és aplicar (per exemple un paral·lelogram) a una ratlla determinada.

¹³⁴ vvúioic, «coneixement», quelcom distint del «saber» (émcrn.ur|).

¹³⁵ Aquí Chambry posa a la seva traducció: «demanda-t'il», quan en grec no ho diu.

5 ¹³⁶ El nom de Cal·lípolis s'aplica a diverses ciutats gregues, i es podria posar aquí com a nom propi

¹³⁷ A aquesta ciència, aquí plenament descrita, Plató no li aplica encara aquest nom, que no surt fins a Aristòtil. *Analytica posteriora* 78b.

¹³⁸ Glauco continuarà lloant els avantatges pràctics de les assignatures que caldrà estudiar, i Sòcrates acabarà atipant-se'n.

«Apa, doncs, reculem» —jo que li vaig fer—, «perquè no hem pres el que cal que segueixi la geometria.»¹³⁹

«Doncs què caldrà prendre?» —pregunta.

«Es que després de la superfície» —vaig dir— «ens hem dedicat immediatament al cos en moviment, sense haver-lo considerat prèviament en si. I el raonable fora després de la segona dimensió emprendre'ns la tercera. Però això té a veure amb el desenvolupament dels cubs i amb el que participa de la profunditat.»¹⁴⁰

«Efectivament» —va dir—. «Però aquesta qüestió, Sòcrates, em penso que encara no l'ha solucionada ningú.»¹⁴¹

«La culpa d'això és doble» —li vaig dir—, «tant perquè a cap ciutat no se li dona la importància que té, i a tot arreu resulta poc investigada perquè és un tema molt difícil, com perquè als estudiosos, els cal un director, sense el qual no escatiran fàcilment res, i, un director, per descomptat que es fa difícil de trobar, i, posat que el trobessin, els qui investiguen l'estat actual de la qüestió¹⁴² no en farien ni cas ni cabàs, per pura presumpció. Però si una ciutat sencera s'hi posés al davant perquè conferís al tema la importància que realment té, en tal cas, per un cantó, els estudiosos, un director, l'atendrien, i, per l'altre, una investigació perseverant i esforçada faria emergir forçosament a la llum la solució definitiva del problema, que àdhuc avui, tot i que la majoria no solament no l'apreua, sinó que més aviat el reprimeix, fins i tot els investigadors, que no s'adonen prou de l'abast de la seva utilitat, no obstant això prospera pel seu poder intrínsec d'atracció, i així no hem de meravellar-nos que s'hagi plantejat.»

«Doncs és ben de debò que és molt atractiu, d'un gran encís. Però explica'm més clar el que ara deies. Perquè d'alguna manera anomenaves geometria el tractament del pla.»

«En efecte» —li vaig dir.

«I a continuació primer deies l'astronomia, però després ho has retirat.»

«Sí: és que quan he volgut emprendre tot això massa de pressa» —li vaig fer— «més aviat m'he retardat. Perquè baldament que el mètode de trobar la profunditat o la corporeïtat fos el següent, jo me l'he saltat, ates que el seu nivell d'investigació encara és ridícul, i per això després de la geometria he esmentat l'astronomia, que es refereix a un moviment de cossos en profunditat.»¹⁴³

«Ben dit!» —exclamà.¹⁴⁴

«De manera» —vaig fer— «que establirem l'astronomia com a quarta assignatura, que resulta ser la que ara ens hem deixat, sempre que tanmateix la ciutat s'hi interessi.»

«Naturalment!» —ell que digué—. «I això mateix que ara, Sòcrates, em retreies, que jo lloava estúpidament l'astronomia, ara lloo com tu escometes el tema, perquè em sembla claríssim per a tothom que per ella mateixa força l'ànima a aixecar els ulls enlaire, i se'ls emmena des d'aquí cap allí.»¹⁴⁵

«Potser sí» —vaig observar-li— «que la cosa és clara per a tothom, però no per a mi, perquè jo no sóc d'aquest parer.»

«Ah, no? Doncs de quin?» —preguntà.

«Crec que ella tal com avui se n'ocupen els qui la volen fer ascendir fins a la filosofia, més aviat els fa mirar cap avall.»

«Què vols dir amb això?» —preguntà.

¹³⁹ L'error de Sòcrates és clarament intencional, probablement per trencar la monotonia que s'empara d'aquesta part del diàleg.

¹⁴⁰ L'aclariment calia perquè no tots els sòlids tenen forma de cubs.

¹⁴¹ La referència és a l'anomenat problema deli o de la duplicació del cub. Un oracle manà als habitants de l'illa de Delos duplicar un altar cúbic, però ells no sabien com fer-s'ho, i consultaren Plató, que els va resoldre el problema. No es pot excloure que l'anècdota sigui falsa, o posterior a la redacció d'aquest llibre, com semblen indicar les paraules de Glaucó. Podria ser també que, resolt el problema d'una manera pràctica, Plató no en quedés satisfet en l'aspecte teòric.

¹⁴² L'expressió grega *cíx*; *ὑὺν ἐξε* és catafòrica, és a dir, es refereix al que segueix, però la situació dels mots en el període permeten una certa ambigüïtat, perquè el lector pugui interpretar: «fins i tot en la hipòtesi que existís, com de fet existeix...». És una referència de Plató a si mateix? O a Eudox de Cnidos, veritable iniciador de l'estereometria científica?

¹⁴³ Noto la nomenclatura: el «desenvolupament en profunditat» és a dir, aquells cossos en repòs que, dotats d'una tercera dimensió, provenen del desenvolupament d'un pla, i el «moviment en profunditat», és a dir, el moviment dels sòlids tridimensionals.

¹⁴⁴ Aquí en la seva traducció alemanya Schleiermacher no va traduir *Piorist 6<t>n*.

¹⁴⁵ Aristòfanes *Comèdies II text revisat i traducció de Manuel Balasch, pvre, I-BM Barcelona 1970 Bromes, w. 172, pàg. 91, Sòcrates «investigava les rutes de 1a lluna i les seves revolucions, bocabadat i cara enlaire* ffivo) rexivótoí;»). Aquest lloc es correspon amb l'aristofànic, però cal tenir en compte que el Sòcrates d'Aristòfanes no era un autèntic astrònom, perquè estudiava raloBnróv. Glaucó vol esmenar els seus errors, però torna i ficar la pota, perquè ara pretén de lloar l'astronomia des d'un puní de vista ideal, però confon el material amb (espiritual, i creu que és excels tot el que en la seva ubicació es troba enlaire. Sòcrates respon amb una lloança irònica, l'alta de mires del seu interlocutor, que dona importància a aquelles coses que Púnic que fan és fer al·legar la vista al qui les mir*

«Em sembla que determines amb molta noblesa què és per a tu l'assignatura que tracta del de dalt. Perquè probablement quan algú contempla les pintures d'un sostre i mira enlaire per discernir quelcom, tu et pensaràs que ho contempla amb la intel·lecció, i no amb els ulls. No ho sé: potser ets tu que tens raó, i jo fico la pota. Perquè jo no em puc creure, ho repeteixo, que faci mirar l'ànima enlaire un saber que no sigui el del ser i el de l'invisible, i si algú, enravenat cap enlaire o ajupit cap avall, malda per percebre quelcom només perceptible, jo m'arribo a oblidar que ell percebí, perquè de res d'això no hi ha cap saber, Í jo sostinc que l'ànima d'aquest home no mira enlaire, sinó només avall, i això fins i tot si investiga jaient de panxa enlaire sobre terra o sobre l'aigua.»¹⁴⁶

XI. *Projecte d'una astronomia veritablement útil.*

«M'està prou bé» —va dir— «i em ben mereixo que m'hagis sabatejat. Però, per què deies que hem d'aprendre l'astronomia de manera diversa de com ho fem ara si la volem aprendre amb el profit que afirmem?»

I li vaig explicar: «D'aquesta manera: aquestes trceries que hi ha brodades al firmament, ates que ho son en el visible, baldament creguem que son les més boniques, i que son les més perfectes en el seu gènere, no obstant això son molt inferiors a les vertaderes, és a dir, als trasllats amb què, en relació l'una amb l'altra i segons el vertader nombre i totes les vertaderes figures, es mouen i mouen al seu torn tot el que hi ha en elles, la rapidesa en si i la lentitud en si, moviments que són perceptibles per la raó i el pensament, però no per la vista.¹⁴⁷ O és que tu ho veus així?»

«No, de cap manera» —va dir.

«Per tant, aquest treball recamat que hi ha al cel, podem només fer-lo servir d'exemple per capir aquell altre, com quan algú encerta un dibuix executat excel·lentment i treballat amb aplicació, obra de Dèdal o d'algun altre artista o pintor. Perquè si un expert en geometria contempla el tal dibuix, certament trobarà que és un treball excel·lent, però tanmateix també que fora ridícul agafar-se'l tan seriosament com si en ell s'hi pogués entendre l'essència de la igualtat o de la duplicació, o la de qualsevol altra relació.»

«I com no hauria de ser ridícul?» —va dir ell.

«No creus» —jo que vaig fer-li— «que al veritable astrònom li ocorrerà quelcom de semblant quan contempli els trasllats dels astres? Considerarà, efectivament, que l'artífex del cel hi ha aplegat en ell i en el que hi ha en ell tota la bellesa que es pot concentrar en aitals obres, però pel que fa a la proporció de la nit comparada amb el dia, a la dels dies referits al mes, a la relació dels mesos amb l'any, i a la mútua dels astres entre ells i amb els mesos,¹⁴⁸ oi que penses que tindrà per home poc corrent el qui opini que aquests fenòmens ocorren sempre invariablement, i que, tot i ser corporis i visibles, no es modifiquen mai gens, i provi de totes passades buscar la veritat sobre això?»

«Ara que t'ho sento dir» —va respondre—, «sí, em sembla totalment així.»

«De manera que ens emprenem l'astronomia» —vaig fer jo— «tal com ho havíem fet amb la geometria, en la qual fèiem servir els problemes; les coses del cel, les deixarem si volem convertir d'inútil en útil, per mitjà d'un tractament com cal de l'astronomia, l'element intel·ligent que tenim naturalment a l'ànima.»

«Imposes una tasca que multiplica per molts la que fan els astrònoms d'ara» —va dir.

«Doncs encara em penso» —vaig afegir— «que si el nostre treball com a legisladors ha de tenir alguna utilitat, haurem de prescriure moltes més coses per l'estil.»

XII. *Utilitat de la ciència de l'harmonia.*

«Podries fer-me alguna memòria de les assignatures escaients?»

¹⁴⁶ El participi ουπερ^UKtūq respon al verb aristofànic L'expressió final és fosca, el text generalment admès (amb vévw davant de la partícula ñév, el confirma PÓLLUX VII 138 (veiv 6'έξ úrrriac; uá6nna KOAUtípnTútν eipr|Kev 'Aπiaro0ávρ|c; koí RAàTíúv); potser hi ha una al·lusió als Kpéua6pa en que Sòcrates, probablement de panxa enlaire, surava pels aires a Bromes vv. 218 ss.

¹⁴⁷ Plató contraposa l'astronomia vulgar a aquella a la qual cal desentendre's dels sentits, que estudia els nombres i els moviments considerats estrictament en si mateixos.

¹⁴⁸ És a dir, amb el sol i la lluna, que aquí son representats pel dia i la nit, pel mes i per l'any.

«No puc pas» —va dir—, «si més no ara per ara.»

«Doncs vet aquí que el trasllat» —vaig explicar— «ens proporciona no una sola assignatura, sinó moltes, pel que em penso. Segurament un savi ens les podria dir totes; ara d que, a nosaltres mateixos, dues ens resulten evidents.»

«I quines son?» 5

«A més de l'esmentada» —vaig dir— «la que es correspon amb ella.»

«Quina es?»¹⁴⁹

«Probablement» —vaig explicar-me—, «tal com els ulls han estat formats per a l'astronomia, igualment l'oïda ho ha estat per al moviment harmònic, i aquests son dos sabers essencialment germans entre ells, que és el que diuen els pitagòrics, i que nosaltres concedim, Glaucó. O què hem de fer?»¹⁵⁰ 10

«Concedir-ho» —va dir.

«Per tant» —vaig continuar—, «la matèria és molt amplia: nosaltres ens limitarem a veure els pitagòrics, què en diuen, i si hi afegeixen alguna cosa, però després, a part de tot això, vetllarem pel nostre objectiu.»¹⁵¹ 15

«Per quin?»

«Que no passí als nostres alumnes que en aquestes disciplines, hi aprenguin coses imperfectes, de manera que alguna vegada l'empresa no desguassí en el lloc on tot ha de concloure, que és el que precisament ara dèiem de l'astronomia. És que no saps que també amb l'harmonia la gent fa exactament el mateix? Perquè quan mesuren comparativament acords i tons sentits realment,¹⁵² 20 s'esforcen, igual com els astrònoms, en aspectes que no duen enlloc.»

«Sí, pels déus!» —confirma ell—. «Parlen de no sé quines espessors¹⁵³ i agusen l'oïda com si volguessin caçar la veu dels veïns: uns assegurin que han distingit fins i tot una divisió en el to, i que aquesta és la separació més petita possible, que és l'interval exigible per a qualsevol mesura, però d'altres ho neguen i diuen que els tons son exactament els mateixos. Però uns i altres anteposen l'oïda a l'enteniment.»¹⁵⁴ 25

«Et refereixes» —vaig aclarir— «als músics hàbils, que se les tenen amb les cordes i les examinen, i les torturen amb les clavilles.¹⁵⁵ Bé vaja, deixaré aquesta imatge, que se'ns allargaria massa si digués com ells sacsegen les cordes amb el plectre, i les acusen, o bé perquè elles es neguen a fer un so o bé perquè l'inflen fanfarronejant,¹⁵⁶ i et diré que no parlava d'aquests, sinó 30 d'aquells que ara mateix dèiem que volíem consultar pel que fa a l'harmonia. Perquè aquests fan el mateix que aquells astrònoms, és a dir, en els acords sentits realment investiguen els nombres, però no transcendeixen al problema de veure quins son els harmònics, i els que no ho son, i per què uns i altres ho son o no ho son.»

«És que parles d'un problema diví» —va dir ell. 35

«Però útil per a recerca del bell i del bé, i inútil si se'l percaça amb altres objectius.»

«Naturalment» —assentí.

¹⁴⁹ Aquesta pregunta i l'anterior de Sòcrates manquen a la versió alemanya de Schleiermacher, si més no a la que jo tinc, la de Rowohlts Klassiker, Hamburg, però pot tractar-se simplement d'una errada d'impremta.

¹⁵⁰ L'astronomia (<popà pàSouc;) és per a la vista el que per a l'oïda és l'Évapyóvioc; q>opà. Plató segueix la doctrina pitagòrica: la velocitat amb que es mou l'aire determina l'altura del to.

¹⁵¹ Ja a III 400a l'autor havia reconegut no saber gaire música, però de tota manera en pensa el mateix que de l'astronomia, que els músics veritables han de reconèixer els nombres i els moviments ideals, i no les seves manifestacions audibles. Cf. el fragment 54 d'Heràclit: àpMOvln. à\$avn.q ijiavepnt; Kpeirtwv «l'harmonia invisible és superior a la visible». 5

¹⁵² Els pitagòrics mesuraven els sons comparant les longituds de les cordes que vibraven, fetes de la mateixa matèria i que tinguessin el mateix gruix i la mateixa tensió.

¹⁵³ La paraula exacta és núKvu>ua «espessor», però Chambry tradueix més vagament per «gammes diatòniques»; Schleiermacher tradueix per «Heranstimmungen», pròpiament «acords musicals» amb una idea accessòria d'afinació. 10

¹⁵⁴ Enteniment, entès con en la nota 123 del llibre VI. A Grècia hi havia dues escoles rivals pel que fa a la teoria musical, la pitagòrica, que identificava els intervals amb una relació, i l'escola pròpiament musical, que mesurava els intervals per tal com eren múltiples o fraccions del to. En la seva crítica Sòcrates es referia a la primera escola, però Glaucó interpreta erradament les seves paraules com una al·lusió a l'escola empírica, totalment desdenyada pel mestre. 15

¹⁵⁵ A l'antiga Grècia s'admetia normalment la tortura per fer declarar els esclaus. A això es refereix la imatge de Sòcrates.

¹⁵⁶ Pabón-Galiano tradueixen aquí: «y las acusan y ellas niegan y desafían a su verdugo», però em dol dir que la traducció és totalment errada, i no té res a veure amb el text grec, que diu exactament el que jo tradueixo. Chambry tradueix: «... des accusations dont ils les chargem, soit qu'elles refusent un son, soit qu'elles l'enflent effrontément»; Schleiermacher havia traduït més secament: «das Ansprechen und Versagen und die Sprödigkeit der Saiten.» 20

XIII. Tots els altres sabers son propedèutica per a la dialèctica, per tal com ella és saber referit al ser.

- 5 «Jo, per la meua part, penso» —vaig continuar— «que si la investigació dels objectes que fins ara hem repassat s'adreça al que ells tenen en comú i que els fa afins, i que hi resulten conjuntats tal com es corresponen, en aquest cas la nostra dedicació pot aportar alguna cosa al que pretenem, i aleshores el nostre esforç. no és en va; ara, si la cosa no és així, sí que és en va.»
- «A mi em fa el mateix efecte» —va dir-me ell—, «però, Sòcrates, això és un treball gegantí.»
- 10 «Ja el preludi?» —vaig preguntar-li— «O a què et refereixes? És que no sabem que tot això és el preludi de la melodia en si que haurem d'aprendre? I no em sembla, de cap manera, que els dialèctics hi siguin precisament hàbils.»¹⁵⁷
- «No, per Zeus!» —ell que em va fer—, «tret d'alguns, molt pocs, que alguna vegada casualment he encertat.»
- «Però vejam» —vaig dir—, «els qui no son capaços de demanar o retre compte de res, et penses que sabran alguna cosa d'aquestes que diem que cal saber?»
- «Això sí que no, de cap manera!» —va dir.
- «Doncs no és aquesta, Glaucó» —vaig preguntar-li— «la mateixa melodia que la dialèctica executa? Per tal com és atesa només amb el pensament, d'aquesta melodia n'és una imitació aquell poder de la visió del què dèiem¹⁵⁸ que malda per contemplar ja les bèsties en si, i els estels en si, i finalment fins i tot el sol en si. Igualment quan algú s'emprèn per la dialèctica i sense cap percepció, només per la raó, d'avançar fins allò que cada cosa essencialment és, i no se'n desdiu fins que amb la mateixa intel·lecció abraça el que és el bé en si, aleshores ha arribat a la perfecció de l'intel·ligible, tal com l'altre ha arribat al cim del que és visible.»
- 20 «Sí, de cap a peus» —digué.
- «I què? Aquest camí, no l'anomenes dialèctica?»
- «Sí, com altrament?»
- «I no dubtis» —vaig indicar-li— «que el treure's del damunt les cadenes, i el fet de girar-se de les ombres cap a les imatges i cap a la llum, i el de pujar des de la caverna al lloc batut pel sol, encara tanmateix amb la incapacitat subsistent de veure les bèsties en si, i les plantes en si i la llum solar en si, però podent veure'n els reflectiments divins¹⁵⁹ que es contemplen en les aigües i en les ombres dels sers veritables, no ja les ombres d'imatges projectades per una altra llum que, comparada amb del sol, s'hi assembli, tota aquesta dedicació a les arts que hem recorregut ho proporciona, la qual enlaira la part òptima de l'ànima a la contemplació de l'òptim dels sers, de la mateixa manera que abans la part més lluminosa del cos pujava a la més esplèndida del domini corporal i visible.»
- 30 «Jo ho admeto així» —va dir ell—, «tot i que em sembla d'acceptació molt difícil, però d'altra banda també se'm fa molt difícil no acceptar-ho. Tanmateix, ja que això, no caldrà pas limitar-nos a sentir-ho una vegada, sinó que hi tornarem, i fins i tot sovint,¹⁶⁰ deixem-ho en aquesta situació que diem, i empenem la melodia mateixa, per recórrer-la tal com hem recorregut el preludi.
- 40 Dignes, dones, la raó del poder de la dialèctica, les espècies en què es divideix, i, encara, els seus camins, perquè en últim terme son els qui menen al lloc on hi ha repòs de la ruta pels qui hi arriben, i el final del trajecte.»
- «Però, estimat Glaucó» —vaig dir-li— «ja no seràs capaç, de seguir-me,¹⁶¹ encara que la cosa no fallarà perquè jo no hi posi interès. Ja no veuries una imatge del que diem, sinó la veritat en si, si més no, la que a mi em sembla. Si m'ho sembla amb encert o amb desencert, això no s'ho val de discutir-ho, però que una cosa com la veritat pot ser contemplada, en això ens hi hem de fer forts. O no?»
- 45 «No és possible res més.»

¹⁵⁷ Cf. Teetet en la meua versió castellana esmentada en la nota 82 del llibre V, lloc 146b, pàg. 73: «yo no estoy acostumbrado a diálogos de este tipo y ya no tengo edad para adquirir este hábito.»

¹⁵⁸ A 516a.

5 ¹⁵⁹ A alguns filòlegs els ha semblat sospitosos el terme 6e!a, però els reflectiments son manifestacions de les potències divines del sol.

¹⁶⁰ Això sembla ser, per part de Plató, la promesa d'alguns diàlegs que mai no arriba a escriure.

¹⁶¹ Plató dona a entendre la gran dificultat d'alguna part dels seus diàlegs, i que no tothom el podia seguir. La lectura d'alguns d'ells, per exemple la del Teetet, ho confirma plenament.

«Oí que la forca de la dialèctica és l'única que ho pot palesar a l'expert en les assignatures ¹⁶² que dèiem, i que no s'hi pot arribar per cap altre camí?»

«També s'ho val, que ens fem forts en aquest punt» —va dir.

«I això, si més no, no ens ho discutirà ¹⁶³ ningú» —vaig afegir—, «si afirmem que, el que cada cosa és en si, això no hi ha cap altra mena d'investigació que provi planificadament de trobar-ho, sinó que totes les altres arts es refereixen o bé a les opinions dels homes i als seus desigs o bé a les gènesis o composicions, o bé a la cura del que neix i del compost; les restants tanmateix, de les quals reconeixiem que s'ocupen una mica del ser, la geometria i el que depèn d'ella, ens adonem bé prou que sí, somien el ser, però que, desperts, els és impossible d'arribar-lo a veure per tal com se serveixen d'hipòtesis que el deixen intacte, i no assoleixen de cap manera retre compte d'ell. Perquè quan el que ignorem és el principi, i la conclusió i la part intermèdia estan entreteixides amb el desconegut, quin recurs hi hauria perquè aital reconeixement es converteixi en saber?» ¹⁶⁴
«Cap» —declarà ell.

XIV. Compendi sobre la situació i la tasca de la dialèctica.

«De manera» —vaig dir jo— «que només el mètode dialèctic va per aquest camí, perquè suprimeix així totes les hipòtesis i ateny el principi mateix, en el qual es confirma, i l'ull de l'ànima, realment tapat per una mena de llot barbar, ¹⁶⁵ l'estreba suaument i el fa pujar amunt: se serveix, a tall d'auxiliars i d'assistents, ¹⁶⁶ en la conversió, de les arts que hem resseguit. Sovint les hem anomenades "saber" a causa del costum, però els cal un altre nom, més clar que el d'opinió, però més fosc que el de saber; en algun lloc d'abans l'hem definit com "reflexió". Però em sembla que aquí no es tracta pas d'una discussió de noms, quan tenim davant una investigació de temes tan importants.»

«No, no es tracta d'això» —va dir—. [«En tenim prou amb un nom que faci veure clarament el nostre pensament.»] ¹⁶⁷

«Doncs ens bastarà» —vaig fer jo— «tal com abans, la primera part, anomenar-la saber, la segona, enteniment, la tercera, creença, i la quarta, semblança, i aquestes dues últimes opinió, i les dues primeres intel·lecció; l'opinió és sobre la gènesi i la intel·lecció sobre l'essència, i la relació que l'essència té amb la gènesi la té la intel·lecció amb l'opinió, i el saber amb la creença i l'enteniment amb la semblança. Tanmateix l'analogia i la diferència d'allò a què cadascuna d'aquestes coses es refereixen i la divisió en dues parts de cadascun d'aquests dominis, vull dir l'opirable i l'intel·ligible, això, deixem-ho córrer, Glaucó, perquè no ens multipliqui les qüestions més que ja el que hem tractat.»

«El que és jo» —va declarar—, «en la resta, fins al punt en què et puc seguir, hi estic d'acord.»

¹⁶² Les ciències del cicle propedèutic.

¹⁶³ La conjunció completiva *cix*; es pot interpretar: a) que afecta ùli-<napr|Tn.aet, b) que afecta /tvo|jaiv. Jo he traduït segons l'opció b), que, en pura sintaxi grega, em sembla la més normal; en cas d'escollir l'opció a) el sentir és: «que hi hagi un altre mètode» divers de la dialèctica, naturalment.

¹⁶⁴ Transcripció de l'interessantíssima nota de Pabón-Galiano ad loc.: «La dialèctica examina i anul·la (àvçupei) una hipòtesi darrera l'altra, fins que arriba a la idea del bé. Suposem, per exemple, que es discuteix què és l'óoióTn.c.; Es proposen diverses hipòtesis, que es comproven i rebutgen. Sobre la runa de la primera hipòtesi en construïm una altra de més bona i millor, que també caldrà comprovar rigorosament, examinar i eventualment rebutjar abans que ens pugui servir d'esglaó per arribar a una altra de més alta, més vertadera i més bona; cf. 534b-c. Ara bé, aquest procés de comprovació, revisió i anul·lació no serà complet, idealment parlant, fins que examinem les relacions de les nostres hipòtesis referents a l'óoióTT]q amb totes les coses vorrà, i en aquest examen apliquem el mateix mètode hipotètic» a través de tota l'esfera noètica, comprovant i esmenant totes les nostres hipòtesis entre elles. A l'estadi final, que, per descomptat, és només ideal, totes les nostres hipòtesis arriben a ser contrapartides exactes de les idees, i hem arribat al principi (àpxn.) o bé. Per això els resultats de la dialèctica son péfiaia. cf. 511b.»

¹⁶⁵ En el text grec hi ha una al·literació notòria. La imatge ha estat presa de la literatura òrfica.

¹⁶⁶ *ouunspaviDYÓq, e]* terme no és fàcil de traduir. Ast en el seu *Lexicon Platonicum* tradueix: «una convertens.» Liddell-Scott en el seu clàssic *Greek-English Lexicón* esmenten només aquest lloc de Plató i tradueixen: *assistant in converting others*. Chambry, més que traduir, interpreta el lloc; «... et utilisant pour cette conversion les arts»; Pape, en seu *Griechisch-Deutsches Handwörterbuch* dona també només aquest lloc de Plató i tradueix, més etimològicament: «mit, zugleich herumführendend = drehend TÉxvac;». La traducció que jo dono és una combinació de la de Pape i la de Liddell-Scott.

¹⁶⁷ El corresponent grec al text que és entre els claudàtors es, als manuscrits, inintel·ligible; la restitució que en dono és l'establerta per Chambry. Pabón-Galiano suprimeixen simplement el lloc.

«I anomenes també "dialèctic" el qui capeix el sentit de l'essència de totes les coses? I el qui no l'assoleix, com menys pugui donar-se'n raó, a ell mateix i als altres, tant menys diràs que té enteniment d'aquestes coses?»

«Com podria no dir-ho?» —comenta.

5 «Doncs pel que fa al bé, passa el mateix: el qui no està en situació de determinar, distingint-la de tota la resta per mitjà d'un raciocini, la idea del bé i el qui, tal com en un combat, no s'obre pas a través de tots els atacs, maldant en la lluita no per l'opinió sinó per l'essència, i no s'imposa per un raonament indiscutible, del qui es troba en aquestes condicions ni diràs que sap el bé en si ni cap altra mena de bé, sinó que, com sigui, ha arribat a fregar un ídol, una opinió, no un saber, i que,

10 aquesta vida d'ara, la passa ensopit i somiant, i aquí no arribarà a desvetllar-se, perquè abans arribarà a l'Hades, on dormirà un son definitiu.»

«Sí, per Zeus!» —va dir— Això, ho sostindré amb totes les meves forces.»

«I els teus mateixos fills, que ara en la nostra ficció formes i eduques, si els pugessis de veritat, oí que si fossin com les línies irracionals,¹⁶⁸ no els deixaries el govern de la ciutat i que controlessin els afers més importants?»

15 «No, de cap manera» —va dir,

«Vet aquí, dones, que legislaràs per a ells principalment aquesta formació, que els capacitarà per preguntar i respondre al més sabudament possible.»

«Ho legislaré, d'acord, naturalment, amb tu» —va dir.

20 «Llavors, no ets del parer» —vaig preguntar-li— «que la dialèctica és la culminació de totes les assignatures, i que la tenim dalt de tot, i que sobre d'ella fora un error posar-n'hi alguna altra, sinó que ella és la rematada de qualsevol docència?»

«Sí que m'ho sembla» —em va dir.

25 XV. Selecció de les naturaleses indicades per a aquestes assignatures.

«Et resta, dones, per tant» —vaig dir— «designar els destinataris d'aquestes assignatures, i com les impartirem.»

«És clar» —va fer.

30 «Recordes la primera tria que vam fer de governants, la mena de persones que vam escollir?»¹⁶⁹

«Sí, com no?» —va dir ell.

«Pel que resta, doncs» —vaig fer-li—, «es clar que hauran de ser naturaleses d'aquelles les que escollim, perquè s'han de preferir les més fermes i valentes, i, en la mesura del possible, les més ben fetes. Afegim que ens caldrà cercar no solament homes de costums nobles, valents, sinó que

35 hauran de tenir una predisposició a aquesta educació de la seva naturalesa.»

«I com els distingiràs?»

«Han de tenir llestesa pel que fa a les assignatures, i que aprendre no els costi. Perquè en les assignatures difícils les animes s'acovardeixen més que els cossos en els gimnasis: el cansament els és més natural, i no el comparteixen amb el cos.»

40 «Correcte» —va dir ell.

«Cal cercar-los de bona memòria, i incansables, i que endurin tota mena de penalitats.¹⁷⁰ O de quina manera et creus que algú es prestarà a suportar un tan gran ensenyament í a culminar una cura tan grossa?»

«No, ningú» —va respondre—, «tret que sigui molt ben dotat de cap a peus.»

45 «L'error actual, sí més no, í la poca estima en què es té la filosofia, ha sortit del fet que ja abans esmentàvem,¹⁷¹ que ara es dediquen a ella els qui no li estan a l'altura, perquè s'hi han de dedicar no pas bastards, sinó gent noble.»

«Com ho dius?» —pregunta.

¹⁶⁸ Aquesta comparació acredita l'interès de Plató i el dels matemàtics del seu temps per la noció d'irracionalitat, que havien descobert els pitagòrics quan comprovaren la incommensurabilitat de la diagonal i el costat del quadrat. Els qui no han vist el be son incapaçs d'explicar-lo, son àXoyoi en el sentir actiu d'explicar quelcom perfectament, com les línies irracionals son óΑογοι en el sentit passiu de ser inexpressables.

5 ¹⁶⁹ Cf. III 412b.

¹⁷⁰ A l'enumeració que Plató fa de les qualitats del filòsof 485-486 no tracta de la bellesa, però a 494b deixa entreveure que és un felix complement de les altres qualitats. A la bellesa afegeix aquí l'amor al treball en totes les seves formes, és a dir, la gimnàstica i l'estudi, que son la base de l'educació.

¹⁷¹ VI 495c-496a.

«Doncs primer» —vaig respondre—, «el qui s’hi dediqui no ha de coixejar quant a l’amor al treball, és a dir, que sigui mig afeccionat a l’esforç, i mig a la vagància. És el que passa quan n’hi ha un d’afeccionat a la gimnàstica o a la cacera,¹⁷² o que s’agradi de tota mena d’exercicis corporals, però que no sigui amic d’aprendre ni d’escoltar ni d’investigar, sinó que en aquestes coses darreres sigui un gandul. I coixeja també el qui ha projectat el seu amor al treball en la direcció contrària.» 5

«Dius una gran veritat» —exclamà.

«Doncs pel que fa a la veritat» —vaig continuar— «també establirem que és mutilada l’ànima que odia i s’enfada ella mateixa amb la mentida dita expressament, i s’empipa moltíssim amb els altres mentiders, però que en canvi suporta passivament la involuntària, i no s’irrita, i l’ignora quan li és enxampada, és més, es rebolca en la ignorància com una bèstia garrina.» 10

«Es així en tot i per tot» —exclamà.

«I pel que fa a la templança» —vaig continuar dient— «i al coratge, i a la magnanimitat, i a totes les parts de la virtut, caldrà vetllar no menys pels qui son bastards i els qui nobles. Perquè sempre que algú que no sàpiga, tant si es tracta d’un home particular com d’una ciutat, examinar perfectament aquests aspectes, no s’adonarà que fa de coixos i bastards, el primer, amics d’ell, i l’altra, governants.» 15

«Sí, és ben bé així» —afirma.

«Doncs nosaltres, de tot això» —vaig concloure— «cal que ens en protegem, perquè si assignem instruccions i exercicis de tanta categoria només a homes sencers i d’intel·ligència aguda, la justícia mateixa no ens en podrà reprotxar res, i nosaltres salvarem la ciutat i la constitució; ara, que si hi col·loquem gent incapacitada, aleshores el que assolirem serà exactament el contrari, i el que farem serà promoure que es riguin de la filosofia.» 20

«Sí que seria molt vergonyós» —va dir ell.

«Molt, de debò» —vaig refermar—, «però és que ara penso que a mi mateix m’està passant una cosa també ridícula.» 25

«De què es tracta» —va preguntar.

«M’he oblidat d’això, que jugàvem»¹⁷³ —jo que vaig fer-1i—, «i m’he expressat amb massa tensió. És que, en parlar, tenia els ulls fits en la filosofia, i quan m’he apercebut de com és coberta d’insults m’he indignat i em sembla que, prou enfurimat contra els culpables, m’he agafat massa a la valenta tot el que he dit.» 30

«Doncs a mi si més no, que sóc el teu oient, no em sembla així» —observa.

«Doncs a mi sí, que sóc l’orador. I no oblidéssim pas que a la primera tria vam escollir gent gran, però que en aquesta no ha de ser tal el procediment, perquè no hem de fer cas ni cabal d’allò de Soló, que l’home fins i tot en la senectut pot aprendre moltes coses,¹⁷⁴ però menys encara pot córrer; tots els esforços grans i múltiples corresponen als joves.» «Indiscutiblement» —concedí. 35

XVI, *Mètode en la formació dels escollits.*

«Aleshores, les primeres assignatures, com el càlcul, i la geometria i totes les altres que necessàriament hauran de precedir la dialèctica, cal impartir-les encara en plena infància, però no establint com per força el seu esquema didàctic.» 40

«I per què no?»

«Perquè cap assignatura» —vaig explicar—, «cap persona lliure no l’ha d’assimilar com un esclavatge. Perquè si bé les penalitats corporals no minven en res la capacitat del cos, a l’ànima no hi ha cap ensenyament obligat que hi duri.» 45

«Exacte» —va dir.

¹⁷² Amb massa suspicàcia algun filòleg ha vist aquí una al·lusió a Xenofont, autor del *Cinegètic*. Però Plató no el cita mai, i Xenofont a ell una sola vegada, a *Memorables* III 6, 12.

¹⁷³ Cf. PLATO Diàlegs IX, Fedre text revisat i traducció de Manuel Balasch, pvre, FBM Barcelona 1988, 276e (aquí cal esmenar la citació de Chambry, que per error probablement tipogràfic posa 476), pàg. 118: «Al costat d’un de pueril anomenes un joc molt bonic, Sòcrates, el de qui pot entretenir-se amb paraules i construir mites que tractin de la justícia i de totes les altres coses que esmentes.» Si Sòcrates en altres llocs ha subratllat la dificultat de posar en pràctica la ciutat ideal, aquí sembla confirmar el mateix des d’una altra perspectiva.

¹⁷⁴ Cf. la dita de Soló, fragment22: YnpàOKù)6’aeino\Aa5i6aoKónevxc;

- «De manera que, òptim amic» —vaig recomanar-li—, «fes progressar els infants en les assignatures no per la violència,¹⁷⁵ sinó a tall de joc, també perquè així seràs més capaç. de discernir les inclinacions naturals de cadascú.»
- «El que dius té trallat» —em va refermar.
- 5 «Ben segur que recordes» —vaig prosseguir— «que establíem¹⁷⁶ que duríem els infants a la guerra a cavall, perquè la contemplessin, i si eventualment no hi havia risc, els apropiàrem a ella perquè tastessin sang, com fem amb els cadells.»
- «Me'n recordo bé» —va advertir-me.
- «Doncs el qui cada vegada» —vaig indicar— «es mostri com el més ben dotat per a suportar penalitats i pors i per a aprendre assignatures, aquest cal seleccionar-lo en un cert nombre.»
- 10 «I a quina edat?» —pregunta.
- «Això serà» —vaig puntualitzar— «quan hagi superat la gimnàstica obligatòria,¹⁷⁷ perquè en aquest període, tant si és de dos anys com de tres, és impossible fer res més: el cansament i la son són enemics de l'estudi. A més a més, una d'aquestes proves, i en si no pas la més perita, serà la que demostrí com és cadascú pel que fa a la gimnàstica.»
- 15 «Com no fora així? —observa.
- «Després d'aquest temps» —vaig precisar— «des dels vint anys els escollits se n'enduran honors més grossos que els dels altres, i les assignatures que havien après separatament a la infància perquè eren encara nens, ara els seran presentades en sinopsi: se'ls farà veure les relacions mútues de les assignatures entre elles, i les que tenen amb la naturalesa del ser.»
- 20 «Es que un ensenyament així és l'únic segur» —argüí ell— «en aquells en qui s'arriba a donar.»
- «I el que és més important» —vaig rematar— «es que és un tempteig de la naturalesa que és dialèctica i de la que no. Perquè el qui sigui capaç, de la sinopsi serà un dialèctic, altrament no.»
- «Totalment d'acord» —va dir ell.
- 25 «Per tant et caldrà» —jo que vaig prescriure-li— «que quant a això examinis entre els joves els qui son perseverants en els estudis, fermes en la guerra i observants quant a la resta de les lleis, i, aquests, quan hagin superat la trentena, tornar-los a seleccionar d'entre els ja escollits, conferir-los majors honors, i explorar, tot comparant-ho pel poder dialèctic, qui d'ells és capaç. de prescindir dels ulls i dels altres sentits per a enlairar-se al ser en si i a la veritat. I aquí sí que el treball
- 30 comporta moltes precaucions, oh amic!»
- «I, exactament, per què?» —va preguntar.
- «Es que no t'adones» —li vaig observar— «com es fa gros el mal que afecta la dialèctica?»
- «Quina mena de mal?» —preguntà.
- «Doncs que és plena d'il·legalitat» —vaig explicar-li.
- 35 «Sí, molt» —assentí.
- «O sigui que t'adones» —jo que vaig fer-li— «que als dialèctics, els passa quelcom sorprenent, i no tens cap comprensió per a ells.»
- «Doncs quina els hauria de tenir?»
- «Es com si un fill supositici¹⁷⁸ s'hagués criat entre moltes riqueses, en un vast i nombrós llinatge, enmig de molts llagoters, i un cop arribat a adult, hagués sabut que aquells que li diuen no son els seus pares, i ell no trobés els qui de debò l'havien dut al món: pots endevinar d'aquest el seu estat d'ànim contra els llagoters i contra els qui l'havien enganyat tot aquell temps que va durar la impostura, i en aquell altre que, ben al contrari, n'hagués tingut plena consciència? O bé voldries oir-ho de mi, com ho conjecturo?»
- 40 «Ho vull» —afirma.

XVII. Fonament de les precaucions que caldrà emprar en la impartició de la dialèctica.

- «Doncs conjecturo que ell honorarà el pare i la mare i els altres parents supositicis més que els qui
- 50 l'afalaguen, i que tolerarà menys que els manqui a ells alguna cosa, i que els diria o faria menys

¹⁷⁵ Aquí hi ha un joc de paraules entre *naiSac*; i

¹⁷⁶ V 467c-e.

¹⁷⁷ Els joves atenesos entre els dinou i els vint anys formaven part obligatòriament d'una mena de policia urbana que vigilava pels districtes de la ciutat.

5 ¹⁷⁸ Aquest símil arrenca del Critó 50d, on Plató diu que les lleis ens fan de pare i de mare.

coses que els fossin incorrectes, i que en temes d'importància els desobeiria menys a ells que als llagoters, això tot el temps que desconegués la veritat.»

«És natural» —va dir.

«Però en descobrir la veritat»¹⁷⁹ crec que afluiria l'honor i l'interès que els demostra, i que l'adreçaria als llagoters, i que en faria molt més cas que abans, i que viuria segons ells, que els freqüentaria sense dissimular-ho, i que, tret del cas que fos d'una naturalesa excepcionalment bona, no es xautaria per res ni d'aquell pare ni dels altres parents supositicis.»

5

«Tot ho dius» —exclama— «com realment passaria. Però com es refereix aquesta imatge a aquells que es dediquen a la dialèctica?»

«Així: com sigui, entre nosaltres hi ha criteris referents a la justícia, i a la bellesa, els quals ens han educat des d'infants a tall de pares, i nosaltres els obeïm i honorem.»

10

«Sí, hi son.»

«Tanmateix hi ha també uns altres criteris contraposats a aquests, que comporten plaer: aquests llagotegen la nostra anima i l'atreuen cap a ells, però no assoleixen convèncer, per poc mesurat que sigui, el subjecte, que continuarà honorant els criteris paterns i obeint-los.»

15

«Això mateix.»

«Doncs què?» —vaig preguntar jo— «Si a l'home disposat així me li arriba una pregunta¹⁸⁰ que l'interroga: "què és la bellesa?"¹⁸¹ i quan ell respon el que ha oït del legislador la pregunta me'l refuta, i refutant-lo moltes vegades, i des de moltes perspectives, l'etziba a l'opinió que, el que sigui, ja no és més bell que lleig, i el mateix de la justícia, i el mateix del be i de tot el que ell apreuava més, després d'això, què et creus que farà aquest tal pel que pertoca a l'honor i a l'obediència?»

20

«Inevitablement» —va dir— «ja no l'obeirà com abans ni la dignificarà.»

«Aleshores» —vaig preguntar-li— «quan ja no es cregui que li son honorables ni afins, com s'ho creia abans, i no encerti la veritat, hi haurà alguna altra mena de vida a la qual s'adreci raonablement, que no sigui la que li prescriu el llagoter?»

25

«No n'hi ha cap d'altra» —declara.

«Semblarà, doncs, que l'obedient a les lleis s'ha tornat rebel.»

«Forçosament.»

«No és, doncs, natural» —vaig preguntar-li— «aquest mal pas en els qui és dediquen així a la dialèctica, i, el que he dit suara, que es mereixin molta comprensió.»

30

«Sí, i misericòrdia» —va afegir.

«Doncs bé, perquè no arribin a fer aquesta pena els teus que han superat els trenta anys, caldrà que es dediquin a la dialèctica amb tota mena de precaucions.»

«Sí, i molt» —va dir ell.

35

«I no serà una precaució important la de fer que no la tastem encara massa joves? Perquè em crec que no et passa per alt que els minyonets, quan per primera vegada han assaborit la controvèrsia, la fan servir com una joguina, l'empren com instrument de contradicció, i imitant els qui els refuten ells en refuten d'altres, i es diverteixen com cadells arrossegant i esqueixant amb raonaments cada cop el qui tenen més a prop»¹⁸²

40

«Es rigorosament cert» —admeté.

«En conseqüència, quan ells mateixos ja n'han refutat molts, però molts també els han refutat a ells, cauen de pressa i fonament en això: no creure's res d'allò en què creien abans, i d'aquí ve no solament que es desacrediten ells mateixos, sinó que també ho fan a la filosofia.»

«Dius una gran veritat» —assentí.

45

«Però el qui és més gran» —vaig dir— «ja no es presta a participar d'aquesta ximpleria, i imitarà més aviat el qui vol dialogar i examinar la veritat més que no pas el qui juga de per riure i és esperit de contradicció: ell mateix serà més mesurat i cultivarà aquesta dedicació amb més honor, tan desacreditada com es trobava.»

¹⁷⁹ Aquí hi ha un anacolut violent, perquè caldria esperar un acusatiu aioGÓMevov, però la tradició manuscrita és pràcticament unànime en el nominatiu.

¹⁸⁰ Aquí la pregunta és personificada.

¹⁸¹ Aquí no accepto la traducció de Pabón-Galiano «lo honrado».

¹⁸² Plató ha insistit sovint en el risc de la dialèctica practicada prematurament, perquè duu a l'escepticisme. Cf. PLATO *Diàlegs VII Fedó*, text revisat i traducció de Jaume Olives i Canals, FBM Barcelona 1962, lloc 90c, pag. 108: «Ja saps que sobretot els qui cultiven els arguments contradictoris són els qui a la fi creuen ésser els més savis i els únics que han arribat a concloure que, de les coses, no hi ha res que sigui sa i estable...»

5

«Correcte» —va dir ell.

«De manera que tot el dit fins ara, ho ha estat per precaució, perquè només a naturaleses com cal i fermes podem confiar la dialèctica, i no al primer passavolant, perquè no hi arribi algú que no hi entengui res de res.»

5 «La cosa ha de ser ben bé així» —concedí.

XVIII. Pla ulterior de formació dels governants. Mots finals sobre la viabilitat d'aquesta ciutat.

10 «Per tant, n'hi haurà prou que cadascú es dediqui a la dialèctica, de manera intensa i assídua, això sí, i exclusivament, sense fer res més, i que s'hi exerciti tal com practicava els exercicis corporals de la gimnàstica, i això el doble d'anys que el d'abans?»

«En proposes sis o bé quatre?» —preguntà.

15 «Tant se val, posa-n'hi cinc» —li vaig dir—. «Però després d'això els pertocarà davallar de nou a aquella caverna, i s'hi veuran forçats a dirigir els afers de la guerra i a exercir els càrrecs propis dels joves, perquè per inexperiència no quedin ressagats dels altres. I encara ara en tot això caldrà que siguin revisats, a veure si es mantenen fermes quan els estiregassen per tot arreu, o bé si es remouen, mal que sigui només una mica.»

«I per a tot això» —pregunta— «quant de temps estableixes?»

20 «Quinze anys» —vaig respondre—. «I quan hagin fet cinquanta anys,¹⁸³ els qui hagin sobreviscut i excel·lit en tot i per tot arreu en obres i en saber, els menarem ja a la cima, i els obligarem que mirin al seu davant amb l'ull de l'ànima i que contemplin el que per si mateix confereix la llum a tot, i quan hagin esguardat el bé essencial el facin servir per model per a mantenir-se ells mateixos, i els seus conciutadans, i la ciutat en bon ordre durant la resta de la vida, cadascú on li pertoquí, de manera que ells es dedicaran la major part del temps a la filosofia, però cadascun,

25 quan per sorteig h correspongui, acceptarà els treballs dels afers públics, i s'encarregarà del govern en gràcia a la ciutat, no pas perquè amb això faci una cosa bella, però sí necessària. I així aleshores podran quan el seu torn n'hagin formar d'altres i hagin deixat a la ciutat més guardians que ocupin el seu lloc, anar a viure a les illes dels benaurats. I, posat que la Pítia ho autoritzi, la ciutat, per la seva part, els bastirà monuments i els oferirà sacrificis com a genis benignes o, si

30 més no, com a homes benaurats i divins.»

«Excel·lentment, Sòcrates» —va dir—, «ens has presentat els governants, a tall d'escultor ben hàbil.»¹⁸⁴

35 «Però també les governants, Glaucó» —vaig observar—. «Perquè em penso que, tot el que he dit, no ho he dit pas més per homes que per dones, ja que també entre elles n'hi ha moltes dotades de naturalesa suficient per a això.»¹⁸⁵

«D'acord» —va dir—, «perquè també les doncs hauran de participar exactament igual en tot el dels homes, tal com ja ho hem exposat.»

40 «I ara, què?» —vaig dir— «Estem d'acord que el que hem dit de la ciutat i de la seva constitució no es limita a ser un desig piadós, sinó coses difícils, però tanmateix viables, com sigui, i no pas d'altra manera de com han estat dites quan filòsofs veritables, un o més d'un, arriben al cim del poder de la ciutat, i menyspreen els avantatges actuals, perquè els tenen per innobles, per un no res, i només aprecien el que és recte i allò que se'n deriva, i la justícia com la cosa més sublim i necessària, i es dediquen a promoure-la quan s'adrecen a organitzar la seva ciutat?»

«I com?» —preguntà ell.

45 «Així: els qui, a la ciutat,¹⁸⁶ tinguin deu anys fets, els enviaran a la campanya, i s'encarregaran dels seus filis, i els pujaran no pas amb els costums d'ara, que tenen també els seus pares, sinó que els educaran segons els seus usos i principis propis, que són els que nosaltres abans hem exposat. I no serà així com amb la màxima rapidesa i facilitat restaran establertes la ciutat i la constitució que ja hem descrit, i aquella gaudirà de felicitat i prestarà els màxims serveis al poble

50 en el qual s'estableixi?»

¹⁸³ Segons Heràclides Fr. Hist. Gr. II, pàg. 222, la llei prohibia als calcidesos d'exercir magistratures o de ser ambaixadors abans d'haver fet cinquanta anys, però la resta de grecs no tenia en compte l'edat per a adjudicar càrrecs públics.

¹⁸⁴ Cf. II 361d: «Bufa, estimat Glaucó... amb quin coratge has netejat a fons, com si fossin estàtues, aquests dos tipus d'homes, per judicar-los!»

5 ¹⁸⁵ Ja en alguna altre lloc ha estat dit que Plató pot ser considerat com un antecedent dels moderns moviments feministes.

¹⁸⁶ «A la ciutat»; la traducció alemanya de Schleiermacher no ho tradueix.

«Sí, i molt, de debò» —va dir—. «Em sembla que has dit molt bé com es realitzarà, si és que alguna vegada arriba a fer-ho.»

«No està, dones, llest el nostre discurs¹⁸⁷ pel que fa a aquesta ciutat i a l'home que li és homologable? Per a mi és clar que, d'alguna manera, ja podem dir com ha de ser un home tal.»

«Sí, és clar» —va concloure—, «i d'això que preguntes, em sembla que la cosa està ben llesta.»

5

---

¹⁸⁷ Però Plató deixa oberta la qüestió de si govern monàrquic, és a dir, d'una sola persona, o aristocràtic. Cf. *Polític* 293a: «Si és que existeix el vertader govern, caldrà cercar-lo en un sol home, o en dos, o a tot estirar en un nombre reduït.»